

Vägledning för målklassning av naturreservat och nationalparker i olika målklasser och fokus

Vägledningen innehåller i grova drag följande delar.

- Kap 1 innehåller viktiga utgångspunkter och långsiktigt mål för friluftslivsarbetet, klassningen och målklasserna.
- Kap 2 ger en översikt och visualisering kring klassningens delar samt målklasserna.
- Kap 3 innehåller information och stöd kring själva processen dvs klassning av områden för att välja Målklass. Det finns både övergripande processtöd (4.1, 4.2, 4.3) så väl som fördjupat stöd (4.4).
- Kap 4 har vägledning för de tre målklasserna A, B och C och dess olika fokus. I bilaga 1 finns också rekommendationer (ramar) för de olika målklasserna.
- Kap 5 Här finns också information om uppföljning och möjlig utveckling för den.

Innehåll

1.	BAKGRUND	4
1.1	Långsiktigt mål av det gemensamma uppdraget	4
1.2	Analys av länsstyrelsernas arbete	5
1.3	Utgångspunkter	6
1.3.1	Friluftsliv utifrån givna ramar och kunskap	6
1.3.2	Skyddade områden en viktig tillgång för friluftslivet	7
1.3.3	En mångfald av naturmiljöer	8
1.3.4	Brett perspektiv på friluftsliv och dess värden	8
1.3.5	Stödja människors möjlighet till friluftsliv utifrån olika samhällsgruppers behov	9
1.3.6	Områden med rätt förutsättningar ska tillgängliggöras	10
1.3.7	Systemansats för demokratiska perspektiv	11
1.4	Syfte och mål	11
2.	ÖVERSIKT ARBETSSÄTTETS DELAR OCH MÅLKLASSE	13
2.1	Klassningsarbetets delar	13
2.2	Tre målklasser	16
2.3	Alla skyddade områden indelas i målklasser	17
2.3.1	Diskutera och fastställa fördelning för vardera län	18
2.3.2	Kommunernas skyddade områden	19
2.4	Översikt av hela klassningsprocessen och möjliga val av målklasser	19
3.	KLASSNING	20
3.1	Process kring befintligt skyddade områden	20
3.1.1	Justering av befintliga skyddade områden	21
3.1.2	Även kommunernas skyddade områden i systemet	21
3.2	Process vid nytt skydd	22
3.2.1	Samverkan och dialog i arbetet	25
3.2.2	Fortsatt planering för hållbart friluftsliv och turism	25
3.3	Process vid ändring av målklass	27
3.4	Fördjupning av klassningens delar	29
3.4.1	Del 1 Bedöma områdets kapacitet och omlandets förutsättningar att ta emot besökare	29
3.4.2	Del 2 Kartläggning av områdets värden för friluftsliv och turism	31
3.4.3	Del 3 Beakta regionala perspektiv i målklassningen	36
4.	MÅLKLASSE -FOKUS OCH RAMAR	43
4.1	Målklass A	43
4.1.1	Fokus målklass A	45
4.2	Målklass B	47
4.2.1	Fokus målklass B	48

4.2.2	B1 Områden	48
4.2.3	B2 Områden	48
4.3	Målklass C	49
4.3.1	Fokus målklass C	50
5.	UPPFÖLJNING	51
5.1	Enhetlig redovisningsstruktur	51
5.2	Uppföljning/rapportering utifrån målklassningens redovisningssystem	51
5.3	Utveckling och uppföljning/kunskap utifrån Regionala perspektiv (tillsammans med kommuner)	52
5.4	Uppföljning utifrån områdesspecifika/målklassspecifika/nationella besökarundersökningar	53
	BILAGA 1 REKOMMENDATIONER FÖR MÅLKLASSENA	55
	BILAGA 2 BEGREPP	64

1. Bakgrund

Idag saknas ett tydligt stöd för vad det innebär att *skyddade områden ska vara en resurs för friluftslivet*. Det saknas också ett tydligt fokus på Friluftsmålen som helhet i arbetet med skydd och förvaltning av områden. Hur arbetet med skydd och förvaltning sker påverkar möjligheten till friluftsliv. Det påverkar också dess potential till att bidra till viktiga värden som en demokratisk tillgänglighet till skyddade områden, kunskap om naturen och människors välbefinnande. På lång sikt påverkar det också hur och när vi når Friluftsmålen.

Naturvårdsverket har länge sett ett behov av att på ett tydligare och bättre sätt kunna stötta Länsstyrelserna i detta arbete. För att kunna ge det stödet har flera steg tagits och de har resulterat i denna vägledning.

1.1 Långsiktigt mål av det gemensamma uppdraget

Friluftsmål 7, *skyddad natur som resurs för friluftsliv*, är grunden i arbetet med friluftsliv i skyddade områden. Här har Naturvårdsverket ihop med Länsstyrelserna och kommunerna det övergripande ansvaret att nå målet. Det handlar om att skapa goda men också hållbara förutsättningar för utevistelse. Det genom en förvaltning och en skötsel som gör det lättare att besöka områdena. I mål 7 beskrivs också vikten av regeringens utvecklade syn på områdesskydd och frågor som berör friluftsliv inom Hållbart skydd av naturområden (prop. 2008/09:214).

Ett steg på vägen, för att bidra till klarhet och tydlighet i arbetet, har varit att försöka rama in och tolka de skyddade områdenas del i arbetet med friluftsmålen. Det handlar framför allt om att tolka hur skyddade områden ska bli en resurs, vilket är betydelsen av mål 7.

Med hjälp av konsulter har en resultatkedja för arbetet med friluftsliv tagits fram. Den ledde till att Naturvårdsverket tog fram ett långsiktigt mål.

Långsiktigt mål

Skyddade områden är en resurs för friluftsliv och turism genom att

- erbjuda en bredd av möjligheter till friluftsupplevelser och aktiviteter i en mångfald av natur- och kulturmiljöer
- det utifrån människans olika motiv och behov och inom olika samhällsgrupper.
- med fokus på hållbara besök (inom friluftsliv och turism)

och bidrar till värden som:

- kunskap om och relation till natur- och kulturmiljön (kunskap, förståelse och engagemang¹)

¹ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik, s 5, 4.

- folkhälsa (hälsa, livskvalitet och välfärd²)
- regional utveckling i form av turism och arbetstillfällen³
- demokrati (integration, inkludering, alla människors möjlighet att besöka naturen)⁴.

Det sammanfattas:

Skyddade områden erbjuder en mångfald av natur och friluftsupplevelser utifrån människors olika förutsättningar, behov och motiv. Skapar relation till naturen och bidrar samtidigt till hälsa och livskvalitet. Samt erbjuder ett jämlikt, demokratiskt och hållbart friluftsliv samtidigt som de är en tillgång för turism och lokalsamhället.

Fokus i klassningsstrukturen och målklasserna är att bidra till att nå det långsiktiga målet (och därmed Friluftsmålen).

1.2 Analys av länsstyrelsernas arbete

Med hjälp av en kort enkät under 2019 och en djupare analys under 2023 har Naturvårdsverket ökat kunskapen kring de egna klassningssystem som finns på landets länsstyrelser. Det för att Naturvårdsverket ska kunna vägleda och stötta länen bättre. Naturvårdsverkets syfte var att ta till vara, beakta och utgå från länsens system för att kunna sammanföra de här till en nationell gemensam struktur.

Analysen gav en bra utgångspunkt för framtagandet av den här vägledningen.

Utgångspunkterna för länsens klassningssystem var:

- De biofysiska aspekter som finns på platsen. Det både i form av olika naturtyper men även områdenas karaktär med topografi och deras känslighet.
- De rumsliga aspekterna med fördelning inom kommuner, läget i förhållande till andra skyddade områden och närheten eller avståndet till tätort/befolkning.
- Den tillrättläggning och tillgänglighet som finns i området. Det handlar om tillgänglighet i form av infrastruktur och faciliteter on site. Det handlar också om infrastrukturen, transportmöjligheterna och stödmöjligheterna off site. Utöver det handlar det också om informationsinsatser både on site och off site.

² Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik, s 5, 29 och Sveriges miljömål (2005) Ett rikt växt och djurliv. <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-vaxt--och-djurliv/> (2024-11-24).

³ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik. s. 5, 21, 23, 24

⁴ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik, s. 5, 9–10, 29

- De upplevelserrelaterade aspekterna på plats. Det både i form av naturvägledning och i form av natur- och friluftsupplevelser.

Kort sammanfattat var önskan bakom länens klassningssystem att människor ska kunna uppleva länens olika naturtyper. De ska alltså representeras i de olika klasserna, vara fördelade i länets kommuner och förhålla sig till de andra skyddade områden som finns. Det gäller även de kommunala områden som finns. Tillgängliga områden är extra viktiga nära där människor bor. Klasserna ska också fånga in besökares motiv för att komma till området men också spegla det förvaltningen vill lyfta och visa upp. Motiven bakom de olika system som länsstyrelserna i landet har var framför allt praktiska men också besöksrelaterade. De praktiska motiven var till exempel att göra det lättare att planera, prioritera, lägga ambitionsnivåer och hantera krav på till exempel tillgänglighet. De besöksrelaterade motiven handlade om just ökad tillgänglighet men också om att ge bredd i utbudet. Det utifrån olika behov och preferenser som finns hos befolkningen. Det handlade också om att skapa rätt förväntningar hos besökaren och göra det lättare att kommunicera. De nytorelaterade motiven var få eller saknades. Få av länen refererade eller relaterade till vägledning och styrande dokument. Det fanns inte heller några referenser till friluftrelaterad forskning. Det var tydligt att det var oklart kring vilka värden eller nyttor arbetet skulle leda till.

1.3 Utgångspunkter

Ytterligare ett steg i arbetet har varit att beskriva viktiga *utgångspunkter*. Utgångspunkterna är viktiga perspektiv för att kort rama in friluftslivet i skyddade områden samt tydliggöra ett gemensamt system för målklassning. Målet är att på lång sikt ska göra så att skyddade områden blir en resurs för friluftsliv och turism. Det är ett komplext område och de delar som presenteras här ger inte en fullständig bild.

1.3.1 Friluftsliv utifrån givna ramar och kunskap

Friluftsliv är ett begrepp som omfattar aktiviteter och upplevelser i natur- och kulturlandskapet⁵. Det med fokus på fysisk aktivitet, rekreation och återhämtning. Aktiviteterna kretsar kring vistelsen ute i naturen och har inget krav på tävlande. Friluftslivet kan inkludera allt från vandring, längdskidåkning och cykling till mer stillsamma aktiviteter som fågelskådning eller meditation utomhus. Det handlar inte bara om fysiska aktiviteter utan även om att vara i naturen för att främja välbefinnande, mental hälsa och social gemenskap. Begreppet friluftsliv har också en stark koppling till naturens bevarande och en kultur av att värdera utomhuslivets positiva effekter. Men friluftsliv handlar om mer än bara fritidsaktiviteter. Det rör

⁵ SFS 2010:2008 Förordningen om statsbidrag till friluftorganisationer.

sig även om en kultur, ett politiskt område och ett viktigt samhällsfenomen som påverkar individens livsstil, utbildning, politik och forskning⁶.

Vad begreppet friluftsliv innehåller påverkas av många perspektiv men kan definieras utifrån tre delar

1. som personligt och pedagogiskt förhållningssätt
2. som politikområde och idédebatt
3. som samhällsfenomen och studieobjekt.

Arbetet med friluftsliv i skyddad natur utgår framför allt från punkt 2 och punkt 3, men även det pedagogiska förhållningssättet där bland annat naturvägledning spelar en viktig roll (punkt 1). Punkt 2 handlar om myndigheternas yttre ramar. Det både i form av instruktioner samt lagar och förordningar. Riktning och mål i arbetet baseras på olika politiskt styrande dokument som Sveriges Miljömål, Mål för friluftspolitiken och Hållbart skydd av naturområden (Prop. 2008/09:214). För att på bästa sätt kunna göra det uppdrag som myndigheterna har ansvar för (utifrån ex vis instruktion, lagar, förordningar) så behöver arbetet utgå från kunskap. Den kan sägas spegla punkt 3 och utgör innehållet i ramen. Här ingår exempelvis forskning, erfarenheter, trender, omvärldsspaning och långsiktig utveckling inom området. Det är ett mångfacetterat akademiskt område. Det innefattar bland annat friluftsforskning, folkhälsovetenskap, pedagogik, sociologi och miljövetenskap⁷. Kunskapen om besökaren, dess vanor, motiv, behov, beteenden och förväntningar⁸ är mycket viktig. Det inte minst för en adaptiv förvaltning. En viktig *utgångspunkt* är att arbeta just kunskapsbaserat. Det eftersom både synen på friluftsliv och utövandet av det ständigt ändras. Människan, samhället, tidsepoker, trender och synsätt påverkar friluftslivet. Det har medfört att friluftsliv idag är något som ca 80% av Sveriges befolkning sysslar med i någon form.

1.3.2 Skyddade områden en viktig tillgång för friluftslivet

För att kunna utöva friluftsliv behöver det finnas tillgång till natur- och kulturlandskap. Tillgången säkras bland annat genom att skydda naturen⁹. *Utgångspunkten* är att skyddade områden både har värden för friluftsliv och är en tillgång för friluftslivet. Det gäller alla skyddade områden men främst nationalparker, naturreservat och kulturresevat. Där det finns värden för friluftsliv behöver det finnas en förvaltning som skapar bra förutsättningar för utevistelser. I de här områdena ska alltså förvaltningen och skötseln skapa goda förutsättningar för både rekreation och friluftsliv.

⁶ Copilot (2024) Chat GPT [Beskriv kortfattat vad begreppet friluftsliv innehåller].
<https://m365.cloud.microsoft/chat/>

⁷ Emmelin, L., Fredman, P., Jensen Liseberg, E., Sandell, K. (2010). Planera för friluftsliv. s 40–41

⁸ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitiken. s. 25, 31-33

⁹ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitiken. s. 16, 17

Tillgången till skyddade områden är grunden för friluftslivet och turismen som ska ske i skyddade områden. Att skapa goda förutsättningar för utevistelse genom god planering i processen med att skydda natur är i fokus. Det genom att tänka på områdets avgränsning, skötselplaner, friluftslivssyftet och målklassen för området. Därefter ska det finnas en god förvaltning skötsel som främjar friluftsliv och rekreation. Allemansrätten ska värnas och inte inskränkas i onödan.

1.3.3 En mångfald av naturmiljöer

En annan *utgångspunkt* är att människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald. Biologisk mångfald är också bra för folkhälsan. Det eftersom många natur- och kulturmiljöer är viktiga områden för rekreation och friluftsliv¹⁰.

Det är många olika aktiviteter som ryms inom friluftsliv. De olika aktiviteterna ställer också olika krav på landskapet. Det gör att det måste finnas en variation av miljöer att tillgå¹¹. Från ett natur- och bevarandeperspektiv kan skyddade områden erbjuda ett friluftsliv med rik biologisk mångfald. De kan också stå för många andra kvaliteter som bidrar till att människor vill besöka dem.

Utgångspunkten är att skyddade områden erbjuder en variation av naturmiljöer och kvaliteter och därmed också olika naturupplevelser. Det bidrar också till en möjlighet till variation av turism och friluftslivsutövande¹². Det är viktigt att visa upp hela landets mångfald av natur- och kulturmiljöer. Mångfalden ökar kunskapen och förståelsen för dess värde¹³. Den gör det också möjligt att göra ett personligt val. Olika skyddade områden har olika stora värden för friluftslivet. Det beror på vilken naturmiljö som finns och vilken typ av friluftslivsutövande som det handlar om.

1.3.4 Brett perspektiv på friluftsliv och dess värden

Friluftsliv är en social dimension av naturvården. Det gör det till en av naturvårdsarbetets grundpelare. Ett av målen för naturvården handlar är att skapa kunskap, förståelse och engagemang för värdet av en god miljö¹⁴.

Men det finns flera perspektiv att inkludera och rama in arbetet utifrån. Skyddade områden är en resurs för bland annat landsbygdsutveckling, turism och folkhälsa. De ger möjlighet till fysisk aktivitet, avkoppling, återhämtning och livskvalitet¹⁵.

¹⁰ Sveriges miljömål (2005) Ett rikt växt och djurliv. <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-vaxt--och-djurliv/> (2024-11-24).

¹¹ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik. s. 16

¹² Wikipedia <https://sv.wikipedia.org/wiki/Turism>. (2024-12-10)

¹³ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik. s. 3, 4., Sveriges miljömål (2005) Ett rikt växt och djurliv. <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/ett-rikt-vaxt--och-djurliv/> (2024-11-24).

¹⁴ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik. s. 4

¹⁵ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik. s. 5 och Prop. 2008/09:214. Hållbart skydd av naturområden. s. 111

De erbjuder också tillgängliga, unika naturupplevelser och naturattraktioner som lockar så väl nationell som internationell turism.

Friluftslivet och dess möjligheter ska bidra till många olika nyttor. Friluftslivets värden behöver därför utgå från fler perspektiv än de biologiska bevarandevärdena och naturvårdens perspektiv.

Utgångspunkten för friluftslivsarbetet i skyddade områden behöver därför utgå från två delar som tillsammans utgör en helhet. De två delarna är

- områdets bevarandevärden
- andra värden i natur- och kulturmiljön.

Helheten är viktig. Det eftersom de natur- och kulturvärden som finns i ett område inte alltid är de som är mest värdefulla ur friluftssynpunkt¹⁶. Friluftslivets värden kan skilja sig från de biologiska bevarandevärden som finns. Vissa värden kan vara särskilt intressant för turism och locka såväl nationella som internationella besökare. Dessa värden behöver inte alltid vara de biologiska bevarandevärdena, men är ofta det.

TURISM

Friluftsliv kan betraktas som turism¹⁷. Det gäller om den som besöker ett skyddat område är en turist där syftet är rekreation och friluftsliv av något slag. ”*Turism omfattar människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning för kortare tid än ett år...*”¹⁸.

Utgångspunkten är att en del värden för friluftslivet också är värden för turismen. Många skyddade områden är viktiga besöksmål och är en del av besöksnäringen. De kan därför utifrån besökarens konsumtion¹⁹ bidra till regional utveckling inom den kommun eller den region som området ligger inom²⁰.

1.3.5 Stödja människors möjlighet till friluftsliv utifrån olika samhällsgruppers behov

Det finns ett tydligt demokratiskt fokus i arbetet med att skapa möjligheter för friluftsliv i skyddade områden. Staten har ett ansvar att skapa förutsättningar för ett rikt och varierat friluftsliv, att försäkra tillgången men också förbättra tillgänglighet till naturen. Den skyddade naturen ska kunna nyttjas av fler medborgare. Arbetet ska bidra till målen inom folkhälsopolitiken, handikappolitiken och

¹⁶ Emmelin, L., Fredman, P., Jensen Liseberg, E., Sandell, K. (2010). Planera för friluftsliv. s. 300., <https://www.friluftsforskning.se/contentassets/ee0ebeafb02546edb94f3ed8f9a7046b/a.hela-boken-m-omslagemmelin-et-al-2010.pdf>

¹⁷ Fredman, P., Sandell, K., Stenseke, M. Friluftsliv i förändring – studier från svenska upplevelselandskap. s 182–186.

¹⁸ Fotnot 16

¹⁹ Fredman, P., Kronenberg, K. Ekonomiska effekter från turism i skyddad natur En metodbeskrivning. ETOUR Rapport 2022:1, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1635047/FULLTEXT01.pdf>

²⁰ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik., Sveriges riksdag (2008) Hållbart skydd av naturområden. s 116-118.

integrationspolitiken. Det ska också vara en tillgång för barn och ungdomar²¹. De tätortsnära naturreservaten är särskilt viktiga. Det eftersom de är en viktig resurs för pedagogisk verksamhet. Kommunerna bör särskilt verka för att tillgodose behovet av natur som i och nära tätorten är attraktiv för friluftslivet²². Tillgänglighet ska tillgodoses i natur- och kulturlandskapet. Det genom exempelvis förvaltning och skötsel men också genom fysiska åtgärder, kommunikation, information, vägledning och kunskapsspridning²³.

Det är särskilt viktigt att göra naturen mer tillgänglig för personer med någon form av funktionsnedsättning, som nedsatt rörlighet, nedsatt psykologisk förmåga, nedsatt hörsel eller nedsatt syn. Både staten, kommuner och friluftslivets organisationer har ansvar att förbättra tillgängligheten till naturen. De har också ansvar att förbättra möjligheten att utöva friluftsliv för alla grupper av människor på ett hållbart sätt. Personer med funktionsnedsättning är en särskilt viktig målgrupp i målområdet *Ökad fysisk aktivitet*. Det enligt regeringens funktionshinderpolitik. Skyddade områden ska kunna besökas av fler. Arbetet med att förbättra tillgängligheten bidrar till mål inom folkhälsopolitiken, funktionshinderspolitiken och integrationspolitiken²⁴. *Utgångspunkten* i allt friluftslivsarbete är ha ett inkluderande perspektiv där universell utformning är ledordet i alla delar av tillgänglighetskedjan²⁵. Då kan skyddad natur vara en resurs för människor med olika behov, utifrån olika samhällsgrupper och motiv till besök.

1.3.6 Områden med rätt förutsättningar ska tillgängliggöras

Alla skyddade områden har värden för friluftsliv. Däremot är det inte alltid möjligt att göra ett område tillgängligt eller ta emot många besökare i det. Åtgärderna bör prioriteras till naturområden med goda förutsättningar för besökare. Såväl statliga som kommunala skyddade områden ska göras tillgängliga där det är lämpligt²⁶.

Skyddade områden ska förbli en resurs för friluftsliv och turism. Vistelser ska vara hållbara. En del områden kan till exempel vara störningskänsliga eller ha en topografi som inte är möjlig att göra fysiskt tillgänglig. Möjligheten till besök påverkas också av vilka förutsättningar som finns i omgivningarna.

När en person väljer besöksmål är det många olika faktorer som spelar in. Det gör att det är svårt eller mindre meningsfullt att försöka identifiera attraktionskraften endast utifrån områdets egenskaper. Därför är det viktigt att även värdera andra

²¹ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik, s. 10., Prop. 2008/09:214. Hållbart skydd av naturområden. s 118.

²² Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik, s.18.

²³ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik, s. 9.

²⁴ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik. s. 10.

²⁵ Naturvårdsverket (2013) Tillgängliga natur och kulturområden – En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Rapport 6562

²⁶ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik. s. 25., Prop. 2008/09:214. Hållbart skydd av naturområden. s 118.

faktorer som påverkar ett besök. Transporter, tillgänglighet, infrastruktur eller närhet till andra attraktioner kan ha minst lika stor betydelse för valet av friluftsmiljö som landskapets eller områdets egenskaper²⁷. Till exempel sker det vardagliga friluftslivet under relativt korta stunder närmare personens bostad. Det friluftsliv som sker på helger sker ofta lite längre från bostaden medan det friluftsliv som någon ägnar sig åt på semestern kan ske längre bort från hemorten. Det enkla vardagliga friluftslivet ställer mindre krav på områdets storlek eller på unika kvaliteter i natur- och kulturmiljön. Den som söker en helg- eller semesteraktivitet har ofta högre krav på kvalitet. Den kan även välja område längre bort eftersom den längre vistelsen tål en längre transport²⁸.

För att bidra till det demokratiska perspektiven och samtidigt värna känslig natur behövs ett förhållningssätt. *Utgångspunkten* är därför att områden som har 'bäst' möjlighet att tillgängliggöras och att ta emot många besökare ska väljas ut. Det ska också sättas i kontext till de förutsättningar som finns i omgivningen. Det för att fånga in en helhet av faktorer.

1.3.7 Systemansats för demokratiska perspektiv

Ett område är en del av en pusselbit i helheten av de områden som finns i länet. Det är därför viktigt att inte endast fokusera på det enskilda objektet utan på länets hela system av områden. *Utgångspunkten* är att ha en systemansats för de skyddade områdena och därigenom skapa förutsättningar för ett friluftsliv för så många människor som möjligt. Det utifrån en de olika motiv, behov och preferenser för friluftsliv som finns i länet. Det gäller både i närheten av där människor bor och längre bort. Å ena sidan ska det finnas tillrättalagda och tillgängliga områden och å andra sidan också områden utan visuell mänsklig påverkan. Det ger värden och effekter för folkhälsa, turism men ökar också kunskapen om skyddad natur samtidigt som det baseras på en demokratisk grund.

1.4 Syfte och mål

Klassningen är ett målstyrt arbetssätt. Huvudsyftet är att det ska gå att arbeta strukturerat och effektivt utifrån de gemensamma utgångspunkterna för att nå Friluftsmålen. Arbetssättet ska göra det tydligt på vilket sätt som skyddade områden är en resurs för friluftsliv och turism. Huvudmålet med arbetssättet är att de skyddade områdena ska göra det möjligt med ett friluftsliv för olika människors behov och motiv men också för olika samhällsgrupper. Det för ett mer jämlikt och demokratiskt friluftsliv (Långsiktigt mål 2.1).

²⁷ Emmelin, L., Fredman, P., Jensen Liseberg, E., Sandell, K. (2010). Planera för friluftsliv. s. 54., <https://www.friluftsforskning.se/contentassets/ee0ebeafb02546edb94f3ed8f9a7046b/a.hela-boken-m-omslagemmelin-et-al-2010.pdf>

²⁸ Naturvårdsverket (2013). Rapport 6547. *Friluftsliv i förändring – Resultat från ett forskningsprogram – slutrapport*. S. 135. <https://www.naturvardsverket.se/publikationer/6500/friluftsliv-i-forandring/>

Syftet med klassningen är att den ska vara en utgångspunkt för friluftslivsarbetet i bildandeprocessen av skyddade områden. Det ska också vara en utgångspunkt för prioriteringar för besöksförvaltningen mellan områden och målklasser.

Klassningens syfte är att bidra till att

- välja lämpliga områden att tillgängliggöra för friluftslivet
- inhämta kunskap om friluftsliv
- bidra till att demokratiska perspektiv beaktas genom att se skyddade områden som en helhet, ett system.

Genom att klassa alla naturreservat och nationalparker i länet kan varje länsstyrelse få ett övergripande perspektiv och till exempel säkra att det finns områden med olika målklasser över hela länet.

Målklasserna är en utgångspunkt för fortsatta prioriteringar inom och mellan områden och målklasser. De kan också ge stöd i prioriteringar som till exempel är kopplade till nationella investeringar. Målklasserna ska bidra till en resurseffektiv besöksförvaltning. De ska också skapa en likartad och personoberoende besöksförvaltning i hela länet. Syftet med målklasserna är att de ska vara en grund för prioriteringar av besöksförvaltningen i olika områdena. De ska ge riktning och stöd för vad som bör uppnås på sikt i ett område. Målklasserna kan också ge stöd vid planeringen av turism och ett hållbart friluftsliv. De kan också vara till hjälp i det vardagliga arbetet.

Tillsammans med en nationell redovisningsstruktur ska målklasserna vara stöd till en nationell uppföljning som är långsiktig och systematisk. Uppföljningen ska göra det tydligt hur skyddade områden bidrar till friluftsmålen och kunna tala om hur långt arbetet kommit (kap 6). Genom en fortsatt utvecklad uppföljning så ska det bli tydligt hur skyddade områden bidrar till värdeskapande nyttor som hälsa, naturförståelse och regional utveckling.

Klassningen och målklasserna av områden ska inte ses som en rangordning av områdenas värden för friluftsliv. Den är tänkt att vara ett internt underlag som används av länsstyrelsernas reservatsbildare och förvaltare på län, stiftelser eller föreningar. Den ska också användas av Naturvårdsverket för planering och prioritering. Det så att friluftsmålen och miljömålen ambitioner kan tas tillvara.

2. Översikt arbetssättets delar och målklasser

Utformningen av det målstyrda arbetssättet, klassningens delar samt målklasser grundar sig främst utifrån tre delar. Det med Friluftsmålen i fokus. De tre delarna är

- ett framtaget långsiktigt mål som tydliggör skyddade områden som resurs (2.1)
- en analys som genomförts av länens egna system kring besöksklassning (2.2)
- en sammanfattning av olika utgångspunkter utifrån Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas och andra förvaltares uppdrag och roll samt utifrån ett kunskapsbaserat synsätt på friluftsliv och besöksförvaltning (2.3)

Detta avsnitt ska ge en snabb ingång och översiktlig struktur kring klassningsprocessens delar samt målklasserna. Fördjupning av klassningens process och delar finns i kapitel 5. Fördjupning och ramar för målklasserna finns i kapitel 6.

2.1 Klassningsarbetets delar

Klassningsprocessen består av tre delar. De tre delarna är

- bedömning av områdets kapacitet och förutsättningar
- kartläggning av områdets värden för friluftsliv och turism
- beaktande av regionala perspektiv.

Inom dessa delar sker olika bedömningar och kartläggningar men också inhämtning av kunskap. Diskussioner sker sedan utifrån den sammantagna kunskap som tagits fram i processen. Slutligen väljs och beslutas en Målklass för ett område.

Hur omfattande klassningen blir beror på vilket utgångsläge som finns för klassningen.

Det beror på om

1. ett nytt område ska klassas
2. en befintlig Målklass för ett område ska klassas om
3. befintliga skyddade områden ska justeras in i det nationella och enhetliga systemet.

De här utgångslägena är viktiga för att ha en process som är funktionell.

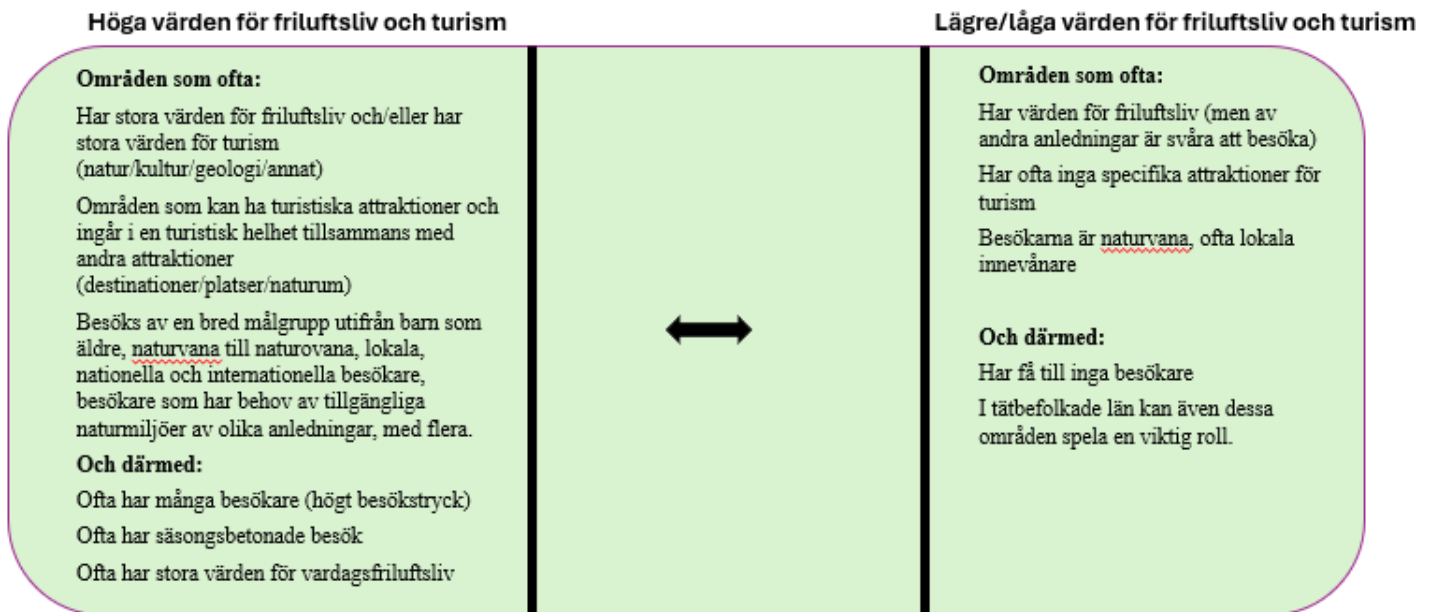
Klassningens tre delar är följande:

- **Del 1: Bedömning av områdets kapacitet och förutsättningar att ta emot besökare.** Bedömningen görs för att välja ut vilka områden som är mest lämpade att göra tillgängliga och ta emot besökare. Syftet är också att beakta andra faktorer och aspekter i omgivningarna som kan påverka vilka möjligheter som finns till besök.

Om det finns en hög kapacitet och en hög förutsättning för besökare i omgivningarna så ökar det chansen att området ska få Målklass A. Om det i stället finns dåliga eller sämre förutsättningar och kapacitet för besökare så leder det till att ett område kan vara mer lämpat för Målklass C.



- **Del 2: Kartläggning av områdets värden för friluftsliv och turism.**
Den här kartläggningen leder till förslag till vilka prioriterade värden som finns för friluftsliv, aktiviteter och vilka motiv som finns till besök för det specifika området. Syftet är att få en helhetsbild av vilka värden för friluftsliv som finns i ett område. Det utifrån hela naturmiljön. Det här kan i sedan avgöra vilka värden, aktiviteter och besöksmotiv som ska gynnas i området.
Höga värden för friluftsliv och turism är viktiga faktorer för att ett område ska bli besökt. Det rör ofta de områden som är utflyktsmål på semestrar och helger och som besöks för ett aktivt friluftsliv. Ett område har många gånger förutsättningar och en kapacitet för att uppnå Målklass A. Det behöver dock finnas en helhetssyn på vilka förutsättningar som finns i omgivningarna. Det påverkar också möjligheten att besöka ett område. Alla skyddade områden har värden för friluftsliv men ibland gör faktorer i omgivningen att det som helhet inte finns bra förutsättningar.



- **Del 3: Beakta regionala perspektiv.**

Det regionala perspektivet behöver tas i beaktandet. Syftet är att med hjälp av en systemansats kunna bidra till demokratiska perspektiv inom kommunen eller länet. De demokratiska perspektiven bidrar till stora möjligheter till friluftsliv, aktiviteter och upplevelser utifrån olika samhällsgruppers behov och motiv.

Regionala perspektiv:

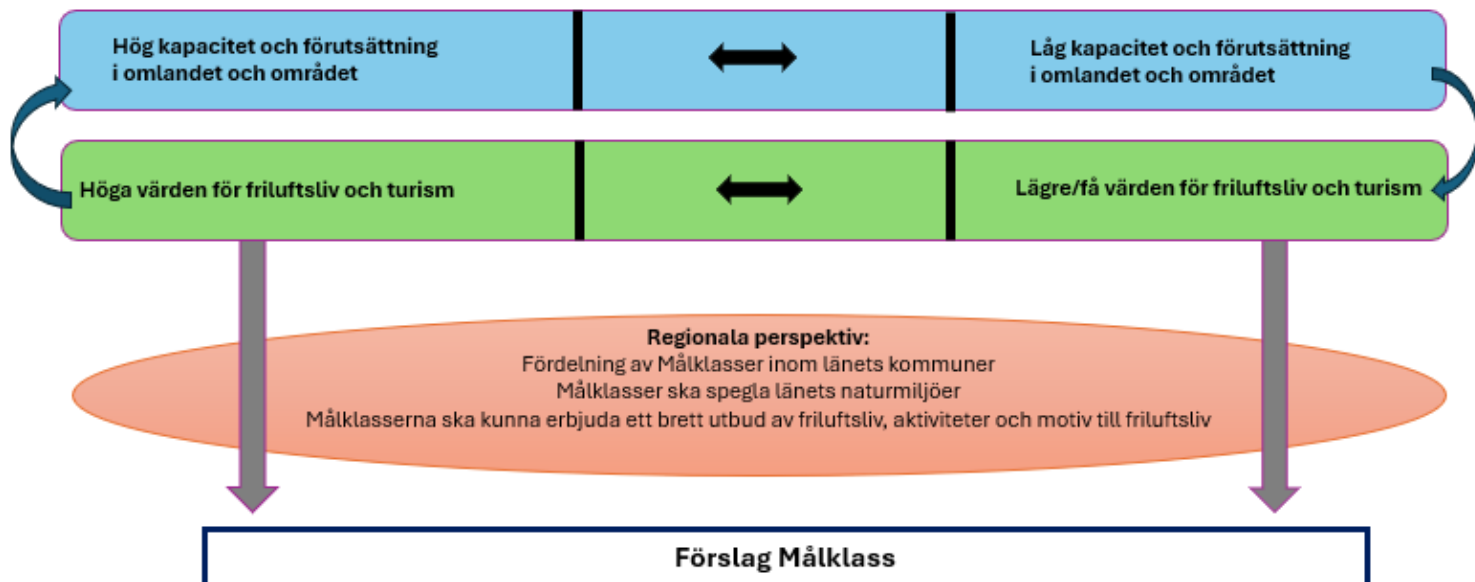
Fördelning av Målklasser inom länets kommuner

Målklasser ska spegla länets naturmiljöer

Målklasserna ska kunna erbjuda ett brett utbud av friluftsliv, aktiviteter och motiv till friluftsliv

Sammantaget kan klassningens delar beskrivas i nedanstående principskiss.

Bild 1. Principskiss av klassningsarbetets delar. Kapacitet och förutsättningar, Värden för friluftsliv och turism, Regionala perspektiv ska leda till att ett förslag till målklass kan diskuteras och beslutas.



2.2 Tre målklasser

En målklass är en första prioritering och inriktning för området. Målklassens inriktning är något som på sikt bör uppnås inom ett område.

Inom forskningen lyfts ROS-modellen (Recreation Opportunity Spectrum) som ett verktyg för att kunna ge olika individer och grupper ett stort urval av möjligheter för friluftsliv. I modellen är fokus på människan. Den utgår från preferenser för orörd natur som alltså saknar synlig påverkan men också vilken tolerans som finns för olika typer av påverkan, service, närvaro och andra människor och aktiviteter²⁹.

Indelningen av målklasser är inspirerade av modellen och ska ur ett demokratiskt perspektiv göra att en stor bredd av behov kan uppfyllas. Det handlar både om vilka behov som finns utifrån den fysiska tillgängligheten men också om tillgängligheten av information. Det i form av kommunikation och naturvägledning i området men även till exempel på webben och sociala medier. De tre Målklasserna A, B och C har olika fokus och ambitioner.

Målklasserna utgår från en gradient från högre till lägre grad av 'service' utifrån:

- fysisk tillgänglighet och tillrättläggning

²⁹ Emmelin, L., Fredman, P., Jensen Liseberg, E., Sandell, K. (2010). Planera för friluftsliv. s. 288-290., <https://www.friluftsforskning.se/contentassets/ee0ebeafb02546edb94f3ed8f9a7046b/a.hela-boken-m-omslagemmelin-et-al-2010.pdf>

- friluftsfunktioner så som anläggningar, byggnader eller andra stödjande funktioner
- tillgänglighet i form av naturvägledning, information och kommunikation både på webb och i området

Målklass A	Målklass B	Målklass C
Områden med stort fokus på tillgängliga leder, friluftsfunktioner, naturvägledning och information Hög grad av kommunikation och information på webb, sociala medier mm. för att locka besökare till området Hög grad av tillgänglighet utifrån naturvägledning och information i området. Hög fysisk tillgänglighet och tillrättaläggning i naturmiljön. Stort fokus på att 'riva hinder' i miljön Hög grad av friluftsfunktioner så som anläggningar	Områden med markerade leder och olika grad av friluftsfunktioner Framkomlighet, med markerade leder, före annan friluftsinfrastruktur. Stor gradient av friluftsfunktioner beroende på område och behov (B1 och B2) Naturvägledning är relativt enkel	Områden utan markerade leder eller friluftsfunktioner - Information om området koncentrerad till webben. Låg grad av information i området. Ingen tillrättaläggning i naturmiljön – naturliga områden. Inga markerade leder, stigar kan finnas Mycket få eller inga friluftsfunktioner så som anläggningar

2.3 Alla skyddade områden indelas i målklasser

När en målklass valts för ett område blir det en del av länets helhet av klassade områden. Generaliserat bör en pyramidstruktur kunna visualiseras. Områden med målklass A är få i toppen medan områden med målklass C utgör en stor andel av länsstyrelsernas totala antal områden, det vill säga basen av pyramiden. Det kommer finnas både likheter och stora skillnader mellan länsstyrelserna gällande fördelning av områden.

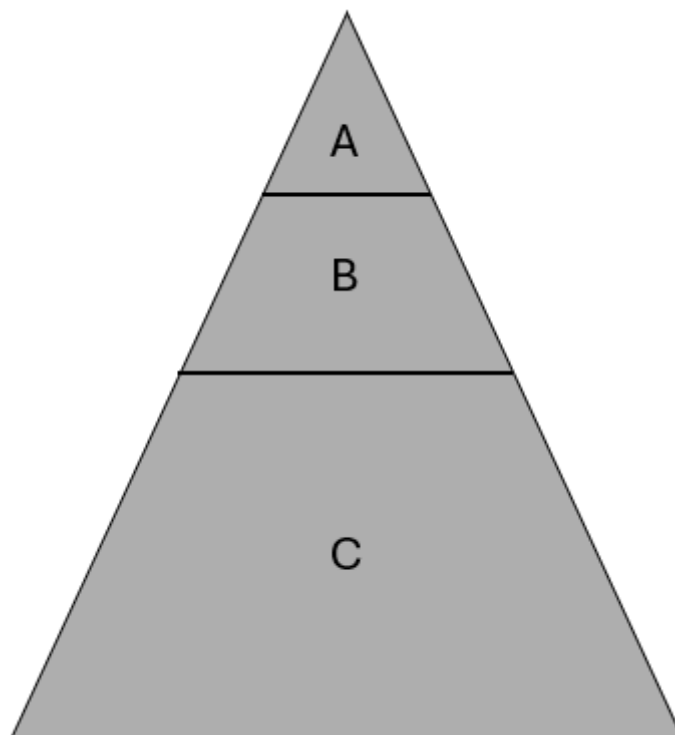


Bild 2. Generaliserad bild över fördelningen av målklasser.

Grunden i arbetssättet är de värden och förutsättningar som finns för friluftsliv. De är tillsammans med regionala perspektiv och val av målklass det som utgör arbetssättet. Tillsammans med en förvaltning som är långsiktig ska det här möjliggöra men också göra det tydligt vilken resurs skyddade områden är för friluftsliv och turism för en mångfald av människor.

2.3.1 Diskutera och fastställa fördelning för vardera län

En mycket viktig del i det målstyrda arbetssättet är att slå fast en fördelning av länsstyrelsernas alla skyddade områden. Fördelningen av ett läns totala skyddade områden inom de olika målklasserna blir ett sätt att kvantifiera hur ett län bidrar till Friluftsmålen. När områden i vardera målklass nått målsättningen har också Friluftsmålen nåtts.

Fördelningen av områden i de olika målklasserna kommer inte att se lika ut mellan länen. Det finns många faktorer som gör att det är orimligt. En faktor är befolkningstäthet, en annan är infrastruktur och vägar. Det är till exempel en stor skillnad mellan Skåne län och Norrbottens län.

Den behöver slås fast hur länets, inklusive kommunernas, skyddade områden fördelar sig i de olika målklasserna. Det behöver ske utifrån diskussioner och resonemang kring faktorer som kopplar till Friluftsmålen. Eftersom länen behöver utgå från samma perspektiv och värden ligger ansvaret att på nationell nivå samordna och planera för diskussionerna, i samverkan med länen. I diskussionerna

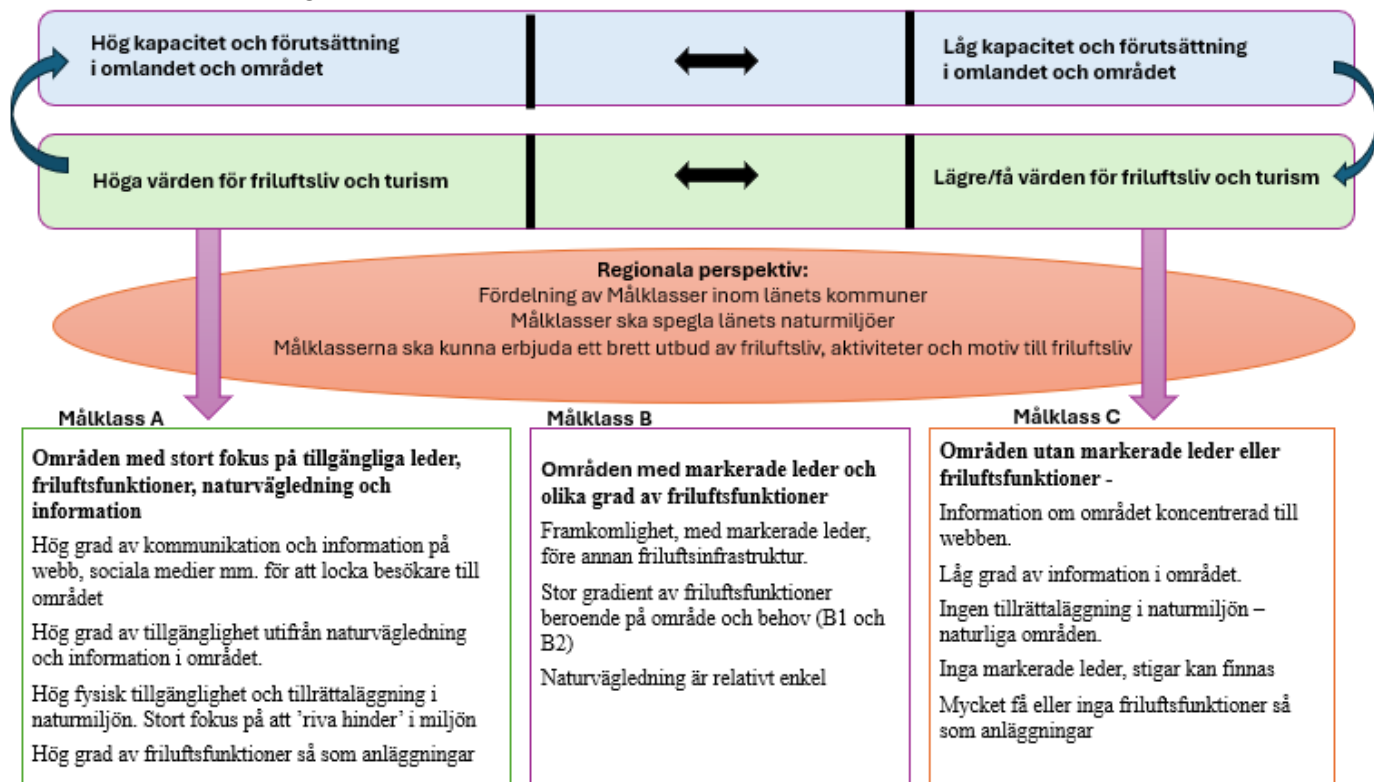
bör det långsiktiga mål som är framtaget användas som stöd. Det för att få förståelse för de skyddade områdenas bidrag till friluftsmålen samt möjliggöra och tydliggöra måluppfyllelse. När har vi nått målen? När har vi bidragit med det vi anser att vi har ansvar för? Det är många mjuka värden och viktiga perspektiv att förhålla sig till. Mängden resurser är en grundläggande faktor som styr hur långt arbetet kan komma. Men den faktorn bör inte sätta nivåer för fördelningen. Däremot är det viktigt att kunna ge en bild av vad resurserna faktiskt räcker till samt vilka resurser som saknas för att kunna nå Friluftsmålen (se Uppföljning kapitel 6).

2.3.2 Kommunernas skyddade områden

Det är viktigt att alla skyddade områden finns med i strukturen. Syftet är att få en helhetsbild av de skyddade områdena. Det eftersom uppföljningsansvaret för mål 7 ligger på Naturvårdsverket. Syftet är inte att vägleda kommunerna eller bestämma hur de ska arbeta. (se 3.1.3)

2.4 Översikt av hela klassningsprocessen och möjliga val av målklasser

Principskiss över hela klassningsprocessen och möjliga val av målklass när klassningen är slutförd



3. Klassning

Klassningen är ett sätt att värdera och bedöma vilka möjligheter till friluftsliv och tillgänglighet. Sättet att klassa skyddade områden visar också vilka möjligheter det finns för utveckling av just friluftsliv och tillgänglighet.

Det finns tre utgångslägen för klassningen. De tre utgångslägena är att:

1. Befintligt skyddade områden ska struktureras in i det nationella systemet (4.1).
2. Ett nytt område ska bildas och området ska få en målklass (4.2). Det är en mer omfattande process eftersom det inte finns så stor kunskap om området kopplat till friluftsliv. Omfattningen beror också på vilken målklass som blir föreslagen.
3. Ett befintligt skyddat område ska klassas om (4.3). Det är en mindre omfattande process. Det eftersom kunskap om friluftsliv redan finns dokumenterat. Omklassningen sker om en förändring skett för området eller i omlandet. Oavsett utgångspunkt är samverkan och dialog viktig. För att underlätta arbetet har checklistor, lathundar och andra mallar tagits fram som stöd i arbetet.

I klassningsarbetet beaktas flera delar för att bidra så mycket som möjligt till det långsiktiga målet och de utgångspunkter som lyfts. Klassningen kan sägas vara en utveckling det första steget i modellen för ett stegvist arbetssätt i handboken Tillgängliga natur och kulturområden. Det steget handlar om att göra urval av länens samtliga skyddade områden. Under processen bedöms hur lämpligt det är att göra ett område tillgängligt och vilka andra faktorer som kan påverka valet av besöksmål. Värden för friluftsliv och turism kartläggs också. Det görs för att slutligen komma fram till en indelning av skyddade områden i tre grupperingar. Grupperingarna kallas för målklass.

3.1 Process kring befintligt skyddade områden

Alla skyddade områden är viktiga för helheten i systemet och för att uppföljningen ska ge en faktisk bild. Det gäller både befintligt skyddade områden och områden som ska skyddas. Det gäller också både länens och kommunernas områden. En mycket stor andel områden är redan skyddade och dessa kommer från början vara de viktigaste att fokusera på och få in i den nationella strukturen. Befintliga områden har förmodligen redan en indelning eller klass utifrån länets egen struktur. De behöver därmed ses över och klassas om i det nationella klassningssystemet. Det kan ske genom en enklare process eftersom det redan finns kunskap om dessa. Här handlar det mer om att justera in områden i de tre målklasserna och vid behov hämta in ny kunskap.

3.1.1 Justering av befintliga skyddade områden

Idag finns över 5600 naturreservat och 30 nationalparker. Alla län har någon form av klassning för sina områden. Dessa områden behöver föras in i det enhetliga systemet för att möjliggöra det målstyrda arbetssättets syfte och målsättning. De flesta län har tre nivåer i sina system men det finns också län som har fyra, fem eller fler nivåer. I de fall det finns tre nivåer så finns det ett liknande tänk som det finns i det här systemet, även om vissa skillnader finns.

Att flytta över länens befintliga skyddade områden innebär inte att alla steg ska gås igenom i detalj för alla skyddade områden. Syftet med att det nationella systemet liknar många läns system är att det ska vara relativt enkelt att justera in områden. Det bör vara ganska tydligt för de flesta områden var de bör hamna. Personer inom förvaltningen och flera med dem har god kunskap om områdena. Sen finns det säkert ett antal områden där osäkerhet finns. Då kan det behöva bedömas vilken kunskap som saknas. Här kan processen vid nytt skydd användas som stöd och framför allt de checklistor och mallar som finns som hjälp i arbetet. Det är bara de delar som det finns behov av eller där kunskap saknas som genomförs. Diskussion kring dessa områden är självklart viktigt för att landa så bra som möjligt kring målklass. När befintligt skyddade områden är indelade behöver också de regionala perspektiven ses över.

ARBETE KVAR INNAN IMPLEMENTERING

Att påbörja arbetet med justeringen av länens befintliga skyddade områden kan inte göras förrän två saker finns på plats:

1. En enhetlig nationell struktur att fylla i värden och information om målklasserna i, så att alla gör lika i syfte att möjliggöra uppföljning (Se Kapitel 7 Uppföljning).
2. Diskussion kring hur fördelningen av målklasser ska se ut i förhållande till ett läns totala antal skyddade områden (2.3.1).

Arbetet med de ovanstående punkterna kommer ske utifrån tillsatt arbetsgrupp med representanter från bland annat Länsstyrelserna. Det kommer föras dialog kring arbetet med berörda. Arbetet kommer därefter utgå från några pilotlän som genomför justeringen först. Då kan erfarenheter tas till vara, svårigheter förmedlas och arbete justeras innan resterande län följer efter. Pilotlänen kan då stötta resterande Länsstyrelser i deras implementering.

3.1.2 Även kommunernas skyddade områden i systemet

Det är viktigt att alla skyddade områden finns med i strukturen. Syftet är att få en helhetsbild av de skyddade områdena. Det eftersom uppföljningsansvaret för mål 7 ligger på Naturvårdsverket. Syftet är alltså inte att vägleda kommunerna eller bestämma hur de ska arbeta.

I kartverktyget Skyddad natur finns alla skyddade områden oavsett om de är länens eller om de är kommunala. Det går alltså att få en översikt där. Kommunerna har naturligtvis även andra områden för friluftsliv som inte är skyddade. De är

självklart viktiga att få med långsiktigt, men är inte prioriterade i ett första skede. Det kommer däremot att finnas möjlighet att fylla i även dessa områden i den nationella enhetliga strukturen som ska tas fram.

Fokus i ett första skede är att få med kommunernas skyddade områden på ett enkelt sätt. Det bästa vore självklart att det finns intresserade kommuner som själva skulle kunna bidra i arbetet. Men det är inget som kan förväntas. Oavsett arbetssätt är det alltid viktigt med dialog och att berätta om målklassningsarbetets syfte och mål för kommunerna. Ett annat sätt är att en person på Länsstyrelsen som har bra överblick över länets friluftsliv kan bidra eller till och med genomföra arbetet. Det kan till exempel vara en friluftssamordnare eller annan person med likvärdig kompetens. Utgå från den kunskap som finns och den information som lagts upp om de kommunala skyddade områdena i Skyddad natur eller från andra kunskapskällor. De absolut flesta ligger förmodligen relativt tätortsnära och hamnar i exempelvis målklass A. Det viktigaste utöver var områdena finns är att få en bild av vilket friluftsliv som erbjuds inom dessa samt befintlig tillgänglighet. Därefter görs en kvalificerad bedömning av vilken målklass området kan tänkas ha eller få. Det viktigaste är att få med områdena i klassningssystemet snarare än att det ska bli helt rätt från början. När de väl finns med i systemet kan kvalitetssäkringsarbetet påbörjas.

3.2 Process vid nytt skydd

Det sker stora förändringar inom arbetet med att bilda skyddade områden. Skydd av områden, kommer i mycket högre grad att ske utifrån frivillighet, markägarinitiativ och intresseanmälningar. Det gäller särskilt vid formellt skydd av skog.

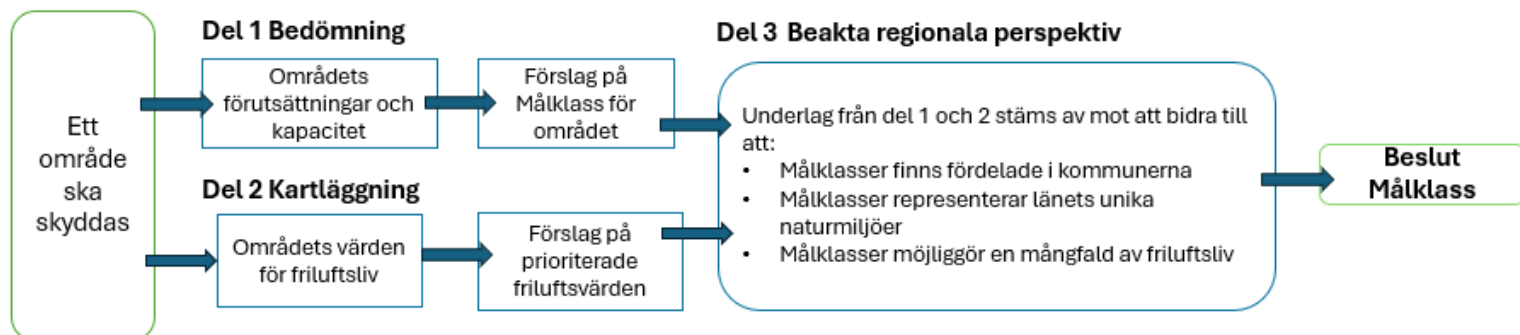
Markägaren ges större möjlighet att välja bevarandeform när en skog ska skyddas formellt. Markägaren kan också tacka nej till ett formellt skydd. Det kommer med stor sannolikhet att påverka hur arbete med planering av friluftsliv kan ske i skyddade områden. Till exempel kommer beslut om naturreservat för skog troligen beröra mindre delområden i stället för större sammanhängande områden. Det kan också innebära att skyddet för olika delområden sker stegvis och att fastigheter inom samma skyddsvärda område kan få olika bevarandeformer.

Markägarens syn på friluftsliv kan också påverka vilket utfall som processen att skydda området får. Det kan därmed vara än viktigare med struktur och tydliga processer kring samverkan, dialog, kunskapsinhämtning och kartläggning inom olika delar av arbetet.

I arbetet med bildande av naturreservat är friluftsliv en viktig del. Det behöver därför finnas ett stöd i hur arbetssättet i bildandet av naturreservat ska förändras. Den här vägledningen kan ge ett visst stöd, men utformningen kan också behöva förändras utifrån ökad kunskap och erfarenheter av den förändring i skyddsarbetet som sker över tid.

En mer omfattande process sker när ett nytt område ska bildas. Figuren visar en mycket översiktlig bild över processen utifrån att ett område ska bildas och få en

målklass. Det spelar ingen roll i vilken ordning del 1 och del 2 genomförs. De kan också genomföras parallellt.



1. Ett **nytt område ska bildas**, kunskap ska inhämtas och målklass ska beslutas. Samverkan och dialog genom processen är mycket viktig.
2. **Del 1 - Bedöma områdets och omlandets kapacitet och förutsättningar (4.4.1)**
 - a. Ett underlag att ta stöd utifrån finns i form av en checklista (*Checklista för förutsättningar och kapacitet som stöd till målklassning*). Där finns frågeställningar som kan besvaras. Frågeställningarna utgår från områdets och omlandets kapacitet och förutsättningar att ta emot besökare. Där uppmärksammas även berörda markägares inställning till formellt skydd och till friluftslivsanläggningar, som kan påverka den fortsatta processen. Underlaget tydliggör därmed om området är mer eller mindre lämpligt för olika friluftslivs- och turismmöjligheter utifrån olika perspektiv.
 - b. I bedömningen framkommer en möjlig målklass för området. Den kan fortsätta diskuteras. Den målklass som diskuteras fram kommer vara ett starkt riktmärke och utgångspunkten för den slutgiltiga målklassen. Samtidigt ska den sättas i kontext med värden för friluftsliv och turism samt regionala perspektiv.
3. **Del 2 - Kartlägga områdets värden för friluftslivet och turismen (4.4.2)**
 - a. En kartläggning av områdets naturmiljö och natur- och kulturvärden och turistiska attraktioner genomförs. Här finns stöd i form av en Excel-mall *Lathund för kartläggning av värden för friluftsliv och turism*.

Kartläggningen genomförs utifrån att

- i. tydliggöra områdets alla värden i natur- och kulturmiljön som friluftsliv och turism kan utgå ifrån (lathund finns)
- ii. kartläggning av lämpliga och möjliga aktiviteter i området, här tydliggörs olika aktiviteter som kan fungera i området.

- b. Kartläggningens underlag bedöms. Det för att kunna föreslå vilka möjligheter till aktiviteter och upplevelser som ska prioriteras. Här vävs olika delar av underlaget samman för att komma fram till vad det specifika området bör erbjuda. Det görs utifrån både biologiska bevarandevärden och möjligheter för att utveckla naturvägledning, samt andra värden för friluftsliv och turism som är viktiga för området även om de inte är biologiska bevarandevärden.

4. Del 3 - Beakta regionala perspektiv (4.4.3)

För att komma fram till den slutgiltiga målklassen används det underlag som tagits fram i del 1 och 2 för att beakta regionala perspektiv.

- a. **Länets prioriteringar och behov:** För att kunna bedöma de regionala perspektiven behöver underlag finnas som ger en bild av länets behov och övergripande prioriteringar kring naturtyper, friluftsliv och målklasser. Om det inte finns behöver det tas fram.
- b. **Bedömning av regionala perspektiv:** Underlaget (a) används för att bedöma hur väl områdets förslag till målklass, föreslagna värden för friluftsliv och läge i länet stämmer med länets prioriteringar och behov.
 - i. *Spatial fördelning:* Använd lathund *Regionala perspektiv* för att diskutera föreslagen målklass (del 1 a) och använd kartverktyget *skyddad natur*. Diskutera utifrån perspektivet att varje målklass ska finnas inom varje kommun. Hur uppfyller områdets föreslagna målklass den spatiala ambitionen?
 - ii. *Spegla länets naturmiljö:* Det behöver finnas ett underlag som gör det tydligt vilka behov och prioriteringar som finns i länet för att uppnå ambitionen. Använd lathund *Regionala perspektiv* och diskutera områdets naturmiljö i förhållande till att uppnå att länets naturmiljöer speglas i målklasserna. Hur bidrar områdets naturmiljö till att spegla länets naturmiljöer utifrån den föreslagna målklassen?
 - iii. *Mångfald av möjligheter till friluftsliv:* En översiktlig bild av länets behov och prioriteringar, för att uppnå ambitionen, bör finnas. Använd lathund *Regionala perspektiv*. Beakta områdets möjlighet till friluftsliv och aktiviteter utifrån föreslagen målklass. Sätt det i kontext till dagens utbud inom den målklassen och utifrån länets tydliggjorda behov och prioriteringar.

5. Bedömning av underlaget och beslut om målklass för området

- a. För ett område som ska skyddas finns nu viktig kunskap och dokumentation från klassningen. En målklass finns för området och beaktande av regionala perspektiv är genomförd och dokumenterad. En sammanvägd bedömning kan göras. Ett beslut kan fattas, en beslutsmall finns vid behov. Alla skyddade områden redovisas i en enhetlig och nationell redovisningsstruktur för att

kunna följas upp på olika sätt. Fyll i den strukturen för området.
Om det har kommit fram ny kunskap som gör att målklassen bör ändras så kan beslutet revideras.

6. Planera vidare för ett hållbart friluftsliv i området

- a. Skötselplan med mera utvecklas

3.2.1 Samverkan och dialog i arbetet

Redan tidigt i processen för bildandet av ett nytt naturreservat eller en ny nationalpark är det viktigt att ha en dialog om vilken målklass som är lämplig. Det behöver göras en kartläggning. I den hämtas kunskap in med fokus på friluftsliv och turism. Den kunskapen har betydelse för den fortsatta planeringen och förvaltningen av området (se avsnitt 4.2.2). I kartläggningen kan till exempel frågor som var leder ska anläggas, lämpliga platser eller zoner för olika aktiviteter och/eller lämpliga rastplatser lyftas.

Reservatsbildare på länsstyrelse bör ha en diskussion om vilken målklass som är lämplig för ett område. Diskussionen bör ske tillsammans med den kommande reservatsförvaltaren, kulturmiljöhandläggare och friluftshandläggare eller någon med liknande roll. Det är också viktigt att lyfta andra friluftsfrågor som har betydelse för den fortsatta skötseln av området. Arbetet kan bli lättare om det finns en gemensam kunskap om områdena och en lokalkännedom. Gemensamma platsbesök kan göra arbetet lättare.

Det är också viktigt att ha en dialog med markägarna om målklasser. Det är viktigt för att tidigt få en bild av hur markägarna ställer sig till friluftsliv och besökare³⁰. Det är viktigt att länsstyrelsen får en så bra samsyn som möjligt med markägarna om vilka ambitioner man bör ha för det aktuella området. Det för att underlätta och ge bättre förutsättningar för den framtida förvaltningen av reservatet.

Samverkan med kommuner, lokala organisationer, föreningar, stiftelser för friluftsliv och naturvård, turismentreprenörer, destinationsbolag, Trafikverket, länstrafik eller andra bör vid behov också ske i tidigt skede.

3.2.2 Fortsatt planering för hållbart friluftsliv och turism

Klassningsprocessen är inte enbart viktiga för att besluta om målklass för området. Det är också en viktig del av inhämtningen av kunskap för planeringen av ett hållbart friluftsliv och eventuell turism. De underlag och de vägval som tagits fram under arbetet bidrar till ett områdes skötselplan. Det gör så att de prioriterade värdena för friluftslivet och nyttjandet av området blir tydligt i syfte, beslut och föreskrifter. Även om det främsta syftet är naturvärden och de biologiska

³⁰ Naturvårdsverket (2008). Planering av naturreservat - vägledning för beskrivning, indelning och avgränsning. Rapport 5788. s. 17.
<https://www.naturvardsverket.se/4ac2d6/globalassets/media/publikationer-pdf/ovriga-pub/skyddad-natur/978-91-620-5788-6.pdf>

bevarandevärdena så är det viktigt att det finns ett syfte för friluftslivet i ett område. Syftet behöver vara specificerat och hållbart över tid. Det ska också visa hur målet ska nås. Det här är framför allt viktigt i områden där det är tänkt att göras större satsningar på anordningar för tillgänglighet och information³¹.

Om det finns olösta frågor i bildandeprocess så kan de också i olika grad vara mer eller mindre viktiga att lösa direkt utifrån friluftslivsperspektiv och målklass för området. Exempelvis kan vägfrågor, markägarfrågor och intrång vara av lägre prioritet att lösa vid målklass C. Det samtidigt som områden med målklass A kan vara en bra utgångspunkt för att kunna diskutera investeringar.

SKÖTSELPLANER

Skötselplanen ska skapa förutsättningar för och bidra till ett hållbart friluftsliv i området. Den ska också ta hänsyn till behovet av åtgärder. Det utifrån beslutsmyndighetens målklass, fokus och prioriteringar för området³². Även om många frågor fått ett svar under klassningsarbetet finns det kvar frågor. Därför behövs det en fortsatt planering. Den ska göra tydligt hur förutsättningar för hållbara besök skapas på bästa sätt. De hållbara besöken ska skapas utifrån det syfte, den målklass, de värden för friluftsliv och turism, de upplevelser och de aktiviteter som en besökare ska kunna ta del av. Det är viktigt att identifiera hinder i miljön som behöver göras tillgängliga. Det är också viktigt att formulera mål för området och planera för åtgärder i området³³.

Målklassen man valt för ett område och slutligen vill uppnå är ett viktigt stöd för omfattningen av nedanstående punkter:

- **Var** i området bör friluftslivets värden och aktiviteter tillgängliggöras? Vad gäller för den fysiska miljön och vad gäller för information/naturvägledning? Hinder i miljön behöver belysas. Hur vill man att en besökare ska röra sig i området? Hur och var kan besökaren uppleva de olika värden och aktiviteterna som prioriterats i kartläggningen? Ska området vara tillgängligt året om?
- **Vad** behövs för att möta upp ovanstående punkter? Det i form av leder av olika slag för exempelvis cykel, ridning och vandring. Det också i form av skyltning, vägvisning, service som anläggningar och byggnader. Här möjliggörs styrning och kanalisering av besökare. Är zonering aktuellt? Vad vill man att en besökare ska ta med sig för kunskap?

³¹ Naturvårdsverket (2023) Beslut om att bilda naturreservat – innehåll och utformning. (Inom VÄGLEDNING VID BILDANDE AV NATURRESERVAT 2023-08-22)
<https://www.naturvardsverket.se/4a4511/globalassets/vagledning/skyddad-natur/naturreservat/processen/dokument/beslut-bilda-naturreservat-innehall-och-utformning-2023.pdf>

³² Naturvårdsverket (2015) Vägledning om utformning av skötselplan (Inom PROCESSBESKRIVNING BILDANDE AV NATURRESERVAT SKÖTSELPLAN JUNI 2015)
<https://www.naturvardsverket.se/4ac117/globalassets/vagledning/skyddad-natur/naturreservat/processen/dokument/beslut-vagledning-skotselplan.pdf>

³³ Naturvårdsverket (2012) Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Rapport 6562

- **Hur bör** friluftslivets och turismens värden göras tillgängliga? Hur möter man upp besökarens motiv och behov på lång sikt? Det kan vara från enkla 'familjerundor' till vandringsleder i varierande längd och svårighetsgrad eller lite mer krävande dagstur eller löprunda, typ 8–15 km. Eller är det områden som ofta besöks på helg eller semester som kan behöva övernattningsmöjlighet så som till exempel vindskydd eller på ordnade tältplatser? Hur ska naturvägledningen se ut i området? Prioritera viktiga åtgärder som bidrar till målsättningar för området.

För stöd i arbetet med skötselplaner finns *Vägledning om utformning av skötselplan*³⁴ samt för ytterligare stöd i arbetet med ovanstående punkter se Steg 2–5 i arbetsmodell för ett stegvist arbetssätt i Tillgängliga natur- och kulturområden³⁵

3.3 Process vid ändring av målklass

Det är viktigt att framhålla att friluftslivet är i ständig utveckling. Nya möjligheter och behov kan komma fram över tid. Det är viktigt att det finns möjlighet för en adaptiv förvaltning utifrån nya behov. Om förutsättningarna för ett område ändras eller om det kommer fram ny kunskap så kan målklassen för ett område ändras. Förändringen kan påverka områdets förutsättningar men även omlandets förutsättningar. Exempel på ny kunskap kan vara att

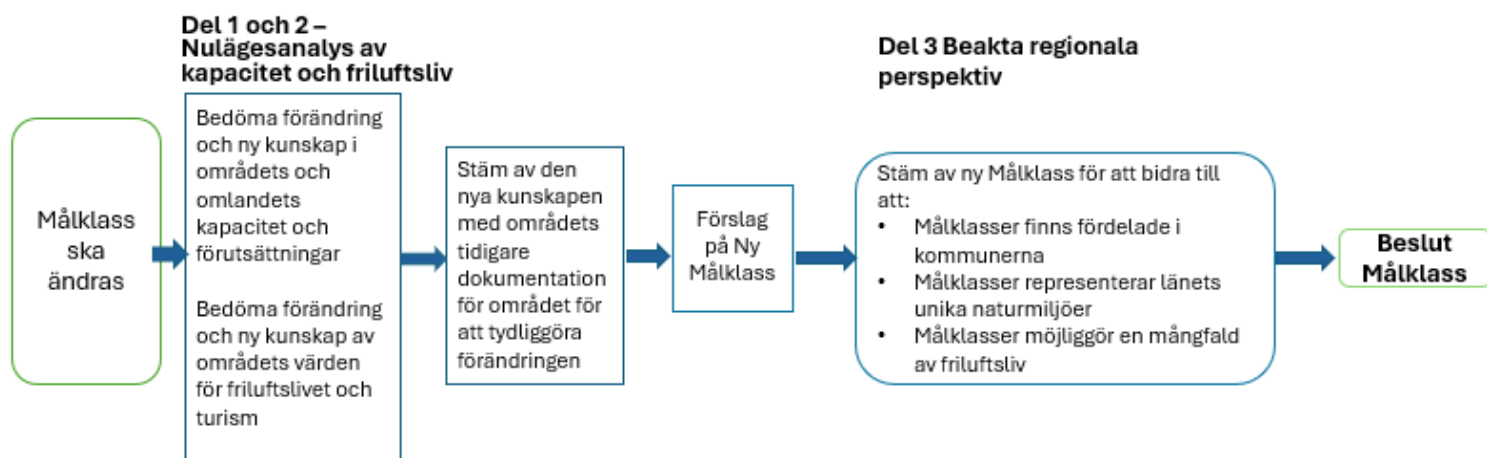
- besöksräkning/besöksuppskattning visar att reservatet har mycket färre/fler besökare än man trott
- ett annat reservat har ännu bättre potential
- infrastrukturen har förändrats så att tillgängligheten till reservatet har försämrats/förbättrats.

Det finns två sätt att se på omklassningen. Dels kan det vara att ett enskilt område ska klassas om. Eller så kan det vara att två befintliga områden ska byta målklass mellan varandra. För att förenkla arbetet har stöd i form av en checklista tagits fram som utgångspunkt för processen, *Checklista för omklassning av befintligt skyddade områden*. Checklistan ska inte ses som en fullständig lista utan ett stöd i processen.

³⁴ Naturvårdsverket (2015) Vägledning om utformning av skötselplan (Inom PROCESSBESKRIVNING BILDANDE AV NATURRESERVAT SKÖTSELPLAN JUNI 2015)
<https://www.naturvardsverket.se/4ac117/globalassets/vagledning/skyddad-natur/naturreservat/processen/dokument/beslut-vagledning-skotselplan.pdf>

³⁵ Naturvårdsverket (2012) Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Rapport 6562. Avsnitt 7

Översikt över process när befintlig målklass ska ändras



1. Ett område ska **klassas om** eller två områden ska byta målklasser mellan varandra. Ny kunskap har framkommit om området som medför att ny målklass behövs. Samverkan och dialog är mycket viktigt i processen.
2. **Del 1 och del 2 – Bedöma förändring i områdets och omlandets kapacitet och förutsättningar samt Bedöma förändring av områdets värden för friluftslivet och turism**
 - a. Inom del 1 och 2 genomförs en nulägesanalys för att fånga in ny kunskap om området. Som stöd finns en *Checklista för omklassning av skyddade områden*. Den utgår från både förändring i kapacitet och förutsättning i omlandet och området samt förändring av områdets friluftsliv.
 - b. Diskutera vilka förändringar som skett. Vilken ny kunskap har framkommit? Stäm av den nya kunskapen med områdets tidigare dokumentation för området för att tydliggöra förändringen. Föreslå ny målklass eller byte av målklass mellan två områden.
 - c. Kontrollera om stöd finns i beslut, föreskrifter, skötselplan för området? Kan byte av målklass innebära att exempelvis skötselplan behöver revideras?
3. **Del 3 - Beakta regionala perspektiv**
 - a. Stäm av den nya målklassen och andra förändringar som föranleder en påverkan på de regionala perspektiven. Det kan handla om att målklassen inte tidigare funnits i kommunen eller att nya aktiviteter tillkommit i ett tätortsnära naturreservat. Använd *Checklista för beaktande av regionala perspektiv* som stöd i arbetet.
4. **Besluta om målklass för området**
Besluta om ny målklass för området eller byte av målklasser (som kräver ett nytt beslut för varje område). Ändra information i den enhetliga redovisningsstrukturen. *Beslutsmall* finns vid behov.

3.4 Fördjupning av klassningens delar

Fördjupningen av klassningens delar ska medföra en djupare förståelse kring utformningen av delarna och tydliggöra processen i stort.

3.4.1 Del 1 Bedöma områdets kapacitet och omlandets förutsättningar att ta emot besökare

Ett områdes popularitet att besökas eller förutsättningar och kapacitet att ta emot besökare skiljer sig åt mellan områden. Skyddade områden ska tillgängliggöras där så är lämpligt³⁶ och utifrån den synvinkeln behöver områden bedömas. Hänsyn behöver tas till faktorer inom området, så som känslighet, och topografi. Men det är även viktigt att titta på faktorer utanför området så som infrastruktur till området. Dessa omlandsfaktorer kan påverka möjligheten till besök samt påverka valet av besöksmål.

LÄGRE ELLER HÖGRE KAPACITET OCH FÖRUTSÄTTNING ATT TA EMOT BESÖKARE

Denna del handlar om att bedöma vilka områden som är mest lämpliga att tillgängliggöras och utvecklas för att möjliggöra friluftsliv (som i slutändan kan innebära olika ambitionsnivåer för området). Verkar området ha en högre eller lägre möjlighet och kapacitet att ta emot besökare? Vilken målklass bör området ha utifrån dessa perspektiv?

Ett område kommer inte alltid passa in fullt ut inom en målklass. Utgå då från den del av området där entré kommer finnas som kan få den högsta målklassen. Exempelvis kanske inte ett område i målklass A kan ha en högsta tillgänglighet i hela området. Då är zonerings ett bra verktyg för att ha olika målklasser i olika zoner.

Exempel på frågeställningar utifrån kapacitet och förutsättningar:

- Är området känsligt och klarar inte av störning av besökare?
- Finns sekretessart som skulle påverkas negativt av besökare i alla delar av reservatet?
- Finns begränsningar i överenskommelser och/eller avtal eller andra försvårande förutsättningar?
- Ligger området långt från vägar och är därför svårtillgängligt transportmässigt?
- Vem är markägare? För att Naturvårdsverket ska kunna finansiera investeringar krävs det att staten är markägare³⁷.

Stöd i arbetet finns i *Checklista för förutsättningar och kapacitet*. Den är som stöd till bedömning av målklass. Den bygger på frågeställningar där svaret på frågorna

³⁶ Skr. 2012/13:51. Mål för friluftslivspolitik.

³⁷ Naturvårdsverket (2024) Byggnads- och anläggningsinvesteringar. (Inom vägledning Förvaltning av fastigheter) <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/skyddad-natur/forvaltning-av-fastigheter/forvaltning-och-investering/#E1384409697>

medför att en bild träder fram kring, kapacitet och förutsättningar, men även förslag till målklass. Nedan finns ett exempel på kartläggning från *checklista av förutsättning och kapacitet*.

Fråga	Bedömning	Låg	Mellan	Hög
Är området känsligt och klarar inte av störning av besökare?	Ja: Låg förutsättning. Nej: Hög förutsättning. Delvis: Mellan (ex i vissa delar av området):		X	
Finns sekretessart som skulle påverkas negativt av besökare i alla delar av reservatet?	Ja: Låg förutsättning. Nej: Hög förutsättning. Delvis: Mellan. Exempelvis i en liten del av området finns det men det påverkar inte förutsättningarna så mycket. Går exempelvis att kanalisera besökare			X
Begränsar hela områdets topografi, terräng, vattenförhållanden eller markförhållanden möjligheten att tillgängliggöra området?	Ja: Låg förutsättning. Nej: Hög förutsättning. Delvis: Mellan. Exempelvis någon mindre del av området kan förmodligen tillgängliggöras där topografi eller annat inte hindrar.			X

FÖRESLÅ EN MÅLKlass FÖR OMRÅDET

Den föreslagna målklassen som kommit fram i bedömningen behöver diskuteras. Det kan finnas faktorer som gör att målklassen behöver vara en annan än den som föreslås. Det är viktigt att tillsammans komma fram till ett slutgiltigt förslag på målklass och en motivering till det. Underlaget bör sedan stämmas av utifrån de Regionala perspektiven tillsammans med underlag från del 2. Slutsatserna kan dokumenteras i *Checklista för förutsättningar och kapacitet som stöd till bedömning av målklass*. Det för att sedan ta med sig det till helhetsbedömningen.

FÖRÄNDRING I KAPACITET OCH FÖRUTSÄTTNINGAR – NULÄGESANALYS

Ett omlands eller områdets förutsättningar och kapacitet kan också förändras. Ett skyddat område som redan har en målklass kan därför behöva ändra sin målklass. Här kan kapacitet och förutsättningar behöva värderas om. Omvärderingen görs utifrån en analys av nuläget. Den finns i form av en checklista, *Checklista för omklassning av befintligt skyddade områden*.

Nulägesanalysen ska fånga upp vilka förändringar som skett och vilken ny kunskap som kommit fram och som motiverar att målklassen ändras. Analysen utgår från frågeställningar och påståenden kring kapacitet, förutsättningar och områdets värden för friluftsliv och turism. Om en förändring i ett avtal eller en överenskommelse gör att man inte har rätt att använda en väg längre så kan det förändra kapaciteten och förutsättningarna i området. Se även 5.2 Process vid ändring av målklass.

Exempel (nedan) från *Checklista för omklassning av befintligt skyddade områden* som ger en nulägesanalys av området att diskutera vidare för en bedömning av att klassa om ett områdes målklass.

Förändring	Kryssa i om relevant	Området Klassas upp	Området klassas ner	Påverkan på säkerhet, hållbarhet och/eller tillgänglighet	Kommentar:
Infrastruktur och rådighet					
Det har skett ändrade förutsättningar vad gäller rådighet kring väg eller andra överenskommelser	X		X		Överenskommelse finns inte längre
Vägar och möjlighet för besökare att transportera sig till området har minskat eller ökat	X		X	Påverkar tillgängligheten	Möjligheten till transport har minskat

3.4.2 Del 2 Kartläggning av områdets värden för friluftsliv och turism

Alla skyddade områden har värden för friluftsliv. Ett områdes värden för friluftsliv utgår inte endast utgå från de biologiska bevarandevärdena utan utifrån natur- eller kulturvärden som helhet i området. Det behöver ses över. Det kan vara så att områden redan används för friluftsliv eller är helt besöksfritt, men har möjlighet att locka besökare. Här är det viktigt att få en bild av området och kartlägga dess värden för friluftsliv och turism som helhet. Ofta finns god kunskap om de biologiska bevarandevärdena när ett område ska skyddas. Områdets syfte och funktion från ett friluftsperspektiv behöver inte vara desamma. Det är därför viktigt att titta på friluftslivets värden utifrån naturvärden, naturkvaliteter och kulturmiljövärden i hela området. Det är viktigt att inte endast fokusera på de biologiska bevarandevärdena.

En kartläggning kan också innebära att inhämta kunskap om förändringar som skett i ett befintligt skyddat område. Då görs en nulägesanalys för området för att värdera om området behöver ändra sin befintliga målklass.

KARTLÄGGNING AV VÄRDEN FÖR FRILUFTSLIV OCH TURISM

Staten, där även kommunernas skyddade områden innefattas, har ett ansvar att skapa förutsättningar för ett rikt och varierat friluftsliv som nyttjas av fler människor. Det i syfte att bidra till viktiga värden som hälsa, integration och demokratiperspektiv. Friluftslivet utgår från människan och människan är komplex. Ett motiv till friluftsliv utgår inte enbart från naturkvaliteterna eller naturupplevelsen utan även utifrån andra motiv. En viktig del i arbetet med

skyddad natur är att områdena ska kunna besökas i syfte att bidra till kunskap, förståelse och engagemang för naturen. De ska också visa upp den mångfald av natur som finns inom skyddad natur med rik biologisk mångfald.

En del av värderingen för friluftsliv handlar därför om att gå igenom områdets biologiska bevarandevärden och det som är viktigt att 'visa', lyfta fram och naturvägleda kring. Det är också viktigt att tydliggöra naturtyp för att kunna beakta det i regionala perspektiv (4.4.3).

För att skyddade områden ska kunna bidra med sin fulla potential är det även viktigt att gå igenom andra naturkvalitéer och allmänna friluftsvärden som finns i området men som inte är kopplat till biologiska bevarandevärden.

Kartläggningen går ut på att omfamna en helhet av följande frågeställningar:

1. Vilken naturtyp har området? Är det Fjäll, Sjöar och vattendrag, hav, Marina kustmiljöer, Ädellövskog, Våtmark, Barrskog eller Odlingslandskap?
2. Vilka värden för friluftslivet finns det utifrån naturvärden och naturkvalitéer som kopplar till de biologiska bevarandevärdena? Vilka värden är viktiga att lyfta fram och varför? Det kan exempelvis handla om unika arter, gammelskog, sällsynta lavar, geologiska formationer, kulturhistoria, kulturvärden och så vidare.
3. Vilka värden för friluftslivet finns det med utgångspunkt i naturvärden och naturkvalitéer, som *inte* kopplar till biologiska bevarandevärden? Det kan exempelvis handla om badsjöar, stränder, förekomst av bär och matsvamp, utsikter och vyer. Vilka värden är viktiga att lyfta fram och varför?
4. Finns andra värden utifrån kulturhistoria, geologi, kulturvärden, sägner eller annat som kan locka besökare till området? Vilka värden är viktiga att lyfta fram och varför?
5. Finns tydliga turistiska värden, naturattraktioner inom de ovanstående två punkterna? Har området något unikt och specifikt som lockar nationella och/eller internationella besökare? Det är ofta något som 'kännetecknar' området. Det är exempelvis Slåttdalsskrevan i Skuleskogens nationalpark eller Njupeskärsfallet i Fulufjällets nationalpark. Det kan även handla om att det finns ett naturum i närheten.

Kartläggningen går också ut på att omfamna en helhet av aktiviteter som kan vara möjliga. För de flesta är friluftsliv liktydigt med utövande av någon slags aktivitet utomhus³⁸. De utgår i hög grad utifrån vilken naturmiljö och andra värden som området har. Aktiviteterna sätts sen i kontext till de värden som man vill lyfta och det friluftsliv man vill möjliggöra. Som stöd i kartläggningen av värden för friluftsliv samt aktiviteter finns en Excelmall att utgå från, där relevanta frågeställningar och kartläggning struktureras.

³⁸ Naturvårdsverket (2018). Friluftsliv 2018 – Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887. s. 16. <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/6800/978-91-620-6887-5>

Exempel Kartläggning av värden i naturmiljön:

Naturtyp	Naturmiljö	Naturkvalitéer utifrån biologiska bevarandevärden	Naturkvalitéer utifrån andra naturvärden	Kulturvärden eller andra värden	Specifik attraktion (turism)
Barrskog	Älvängar	Häckande fågelarter	Björn, järv, lo	Biosfärområde	naturum
Ädellövskog	Strandkärr	Insektsarter (många rödlistade)	Harr, gädda, gös	Kulturhistoria-flottning	Åsgrottan
	Översvämningsmark	Mest artrika området i Sverige	Hackspett, tjäder		Älvlandskap

Exempel Kartläggning av aktiviteter för ett område

Aktivitet	Lämplig/möjligt	Olämplig/omöjlig	Kommentar:
Vandra	X		Viktig aktivitet utifrån att uppleva både värden utifrån skyddets bevarandevärden och andra kartlagda värden i naturmiljön
Terrängscyckling (MTB)		X	
Cykla	X		det finns redan en plan f.d gammal väg som sträcker sig genom området som kan användas. Den passerar genom många av områdets värden
Rida		X	det är möjligt men området ligger långt från bebyggelse så inte viktigt att möjliggöra detta. skulle kräva långa transporter av häst.

PRIORITERING AV NATURKVALITÉER OCH FRILUFTSLIV

Naturen upplevs vanligtvis utifrån någon form av aktivitet. De värden som finns i natur- och kulturmiljön behöver därför också sättas in i sin helhet. En helhet av friluftslivets värden i området och vilka möjligheter som finns för olika aktiviteter har kartlagts men allt kan inte främjas. Därför behöver prioriteringar föreslås.

Länet ska kunna erbjuda ett brett spektrum av möjliga naturupplevelser och aktiviteter. Det utifrån olika motiv inom länets skyddade områden. Vilka upplevelser och aktiviteter ska främjas i det specifika området? Hur hänger kartlagda värden ihop med varandra och hur ska de kunna upplevas?

Det är viktigt att det framkommer om området har större värden för vardagsfriluftslivet som är viktiga att lyfta för länet. Det är också viktigt att det kommer fram om området har större värden för turism och den regionala utvecklingen. Det kan också vara så att området har värden i båda delarna. Då bör även det framgå. Tyresta nationalpark är ett exempel på ett område som har värden både för turism och den regionala utvecklingen. De här delarna kommer till viss del fram även i del 1 som beskriver bedömning av målklass. Om ett område till

exempel är stort och har många olika värden och möjligheter så kan det vara viktigt att fundera över området kommer zonerat. På så sätt kan värden och aktiviteter delas upp i zoner redan i detta skede.

Begränsa 'antalet' värden som prioriteras och antalet aktiviteter som kan gynnas. Fokusera istället på att göra tydligt syfte och mål kring friluftslivet i det specifika området. Med kartläggningen som grund finns det möjlighet att utveckla området ytterligare. Det kan vara viktigt att även ha en sekundär prioritering av värden och aktiviteter som är möjliga att utveckla framöver. Då finns redan en bild av vad som är möjligt och värdefullt att främja. Fundera över och 'föreslå' vilken/vilka målgrupper som kan komma att attraheras av området. Här tydliggörs även om det förväntas komma nationella- och/eller internationella turister.

I mallen för värderingsarbetet finns en flik där val av prioriterade naturkvaliteter och aktiviteter kan lyftas. Därefter vävs dessa delar samman utifrån att de kan relatera till olika motiv till ett besök. Det kan både vara en kombination av olika motiv eller handla om motiv och aktiviteter som kopplar till:

- *Relation till naturen:* Det kan till exempel vara att plocka svamp, fågelskåda, uppleva orkidéblomning eller naturens färger, naturens ljud eller dess mosaik.
- *Avkoppling:* Det är exempelvis att bada, sola, promenera, uppleva tystnad eller vindens sus.
- *Fysisk aktivitet:* Här ryms till exempel jogging, cykling, vandring, klättring eller ridning.
- *Socialt umgänge:* Samla familjen till picknick eller grilla korv med barnen.

Det finns inget rätt eller fel i bedömningarna men det kan vara viktiga reflektioner och utgångspunkter. Vad ser man framför sig att området kan bidra till? Till exempel kan ett område som ligger relativt nära en tätort i högre grad locka till sig besökare som i vardagen vill utöva friluftsliv. Där kan hälsofrämjande motiv vara den största drivkraften. Ett område kanske då tydligare bör främja ett friluftsliv med fysisk aktivitet som främsta fokus och då också ha funktioner för det. Samtidigt kan funktioner som eldstäder eller vindskydd prioriteras ner. Det finns också områden som rymmer en blandning. I de fallen kan zonering vara ett sätt att arbeta och på så sätt göra så att området främjar fler funktioner.

De föreslagna prioriteringarna behöver sen diskuteras utifrån regionala perspektiv och frågeställningar. Det tillsammans med underlag från Bedömningen av målklass i del 1.

Exempel på kartläggning värden för friluftsliv och turism med mera i Excel-mall

Zonering	Prioritering-sordning (för utveckling av området)	prioriterade värden (att uppleva)	Prioriterade aktiviteter (att möjliggöra upplevelser)	Behov av funktioner för friluftsliv (ja/nej)	Värden för turism (ja/nej)	Motiv	Målgrupp
zon 1	1	Älvlandskap, brusande forsar, lugna sel, kulturhistoria (flottning), naturum, mycket naturljud från vatten	vandring/promenad	ja, markerad led (lättegånget)	ja	natur/kultur-upplevelser socialt umgänge	Barnfamiljer och äldre (50–75 år). Både nationell och internationell turism är förväntad
zon 2	1	Gammelskog, brandgynnade arter, böljande landskap, trolska miljöer,	vandring, cykling,	ja, cykelled i kombination med vandringsled	Nej	Fysisk aktivitet, naturupplevelse	Aktiva män och kvinnor i medelålder
	2	Mosaiklandskap, sjö	vandring, cykling, bada, tälta	ja, cykel- och vandringsled ansluter till ovanstående led nej - badmöjlighet utan behov av ex brygga ja - tältzoner behövs	Nej	Fysisk aktivitet, naturupplevelse	Barnfamiljer och aktiva personer i medelåldern

FÖRÄNDRING AV VÄRDEN FÖR FRILUFTSLIV - NULÄGESANALYS

Ett områdets värden för friluftsliv och turism kan förändras. Det kan till exempel bero på att det har kommit fram ny kunskap om området eller dess besökare. Det kan medföra att ett skyddat område som redan har en målklass kan behöva ändra sin målklass. En ändring görs utifrån en nulägesanalys. Den finns i form av en checklista. Nulägesanalysen ska fånga upp vilka förändringar som har skett och vilken ny kunskap som kommit fram. Analysen ska visa hur det motiverar att målklassen ska ändras. Nulägesanalysen omfattar hur kapaciteten, förutsättningarna och kunskapen om friluftslivets värden förändrats. Ett exempel på en förändring av friluftslivet och dess värden kan vara att mängden besökare ökat kraftigt.

Om området har en målklass där funktioner för friluftslivet inte kan prioriteras så kan en högre målklass behövas för att möta upp behovet.

Exempel från kartläggning av nuläge, nulägesanalys, från *Checklista för omklassning av befintligt skyddade områden*.

Förändring	Kryssa i om relevant	Området Klassas upp	Området klassas ner	Påverkan på säkerhet, hållbarhet och/eller tillgänglighet	Kommentar:
Området har fått en stor ökning av besökare (under en längre tid/trend)	X	X		Området behöver tillgängliggöras bättre för att skapa förutsättningar för hållbara besök i området	Besöksstrycket har varit oväntat högt under många år. Till viss del på grund av spridning av bilder/videor i sociala medier. Vi tror besökstrenden kommer hålla i sig framöver.
Området har fått en stor minskning av besökare (under en längre tid/trend)					
Områdets betydelse för friluftsliv har ökat (ex utifrån upplevelse, aktivitet, motiv)	X	X			Området nyttjas betydligt mer för fysisk aktivitet. Det är främst aktiviteten cykling som ökat, men även löpning. Och det trots att området ligger ca 6 km från närmsta ort.

3.4.3 Del 3 Beakta regionala perspektiv i målklassningen

De regionala perspektivens syfte är att de bidrar till att länets invånare får liknande möjligheter att besöka och uppleva skyddade områden med fokus på det långsiktiga målet (2.1). Det är inte ett helt enkelt mål att nå. Grunden för det regionala perspektivet är att alla skyddade områden i länet inkluderas, dvs även kommunernas områden. Först då går det att få en helhetsbild av de skyddade områdenas bidrag som resurs till friluftslivet. Därefter ger målklassningsstrukturen en möjlighet till en rumslig fördelning/spridning inom länet. De möjliggör också en variation och ett brett utbud av olika möjligheter till upplevelser, olika typer av friluftsliv och aktiviteter inom dessa.

För att få en mångfald av olika möjligheter till friluftsliv behöver utgångspunkten vara att utgå från vilken kunskap som finns om vilka behov som länets invånare har. Här behöver det tas hänsyn till en större bredd, en helhet av länets naturmiljöer och friluftsmöjligheter. Det gäller även exempelvis friluftsområden, låglandsleder och ekoparker osv. Även om flera län har underlag i form av regionala friluftsplaner, handlingsplaner och friluftsstrategier så finns det förmodligen inte kompletta underlag för att få ett perfekt resultat. Det finns inte heller endast ett sätt att arbeta med regionala perspektiv. Men arbetet behöver påbörjas någonstans.

Från början får utgångspunkten vara att arbeta utifrån den kunskap och de underlag som finns och som tagits fram i klassningsarbetet. Det för att över tid kunna arbeta för att utveckla arbetet ytterligare. För att göra det möjligt att stämma av en helhet av hur olika skyddade områden bidrar kan det behöva tas fram ett underlag. Skyddade områden är en del av en helhet av friluftsmöjligheter. De underlag som tas fram för att beakta de regionala perspektiven används under en längre tidsperiod tills länet anser att det behöver revideras. Det kan till exempel handla om när ny kunskap kommit fram eller uppföljningar har genomförts.

UTVECKLING AV DE REGIONALA PERSPEKTIVEN

De regionala perspektiven har konkretiserats för att tydligare visa vad arbetet ska sträva mot. I grunden är syftet att de regionala perspektiven starkt bidrar till att länets invånare har likartade möjligheter till friluftsliv där skyddade områden spelar en viktig roll. Perspektiven är en ambition och ett riktvärde som inte alltid är möjlig att uppnå av olika anledningar.

Riktvärdena är:

- *Fördelning inom länets kommuner:* Vardera målklass finns representerad inom varje kommun. Länets fördelning av vardera målklass utifrån länets totala antal områden bör speglas i kommunerna.
- *Spegla länets naturmiljö:* Områden inom vardera målklass ska spegla naturmiljöer som är representativa för länet. Det blir särskilt viktigt att prioritera inom målklass A eftersom de utgör minst andel av länets totala andel skyddade områden.
- *Mångfald av möjligheter till friluftsliv:* Områden inom vardera målklass ska som helhet kunna erbjuda ett friluftsliv som uppfyller alla grundläggande motiv till friluftsliv. Det innebär även olika former av aktiviteter. Det innebär i förlängningen även stödjande funktioner så som anläggningar och byggnader för att möjliggöra aktiviteter.

De grundläggande motiven är

1. relation till naturen/vara nära naturen/natur- och kulturupplevelse,
2. avkoppling
3. fysisk aktivitet
4. socialt umgänge/samvaro

LÄNETS PRIORITERINGAR OCH BEHOV UTIFRÅN UNDERLAG AV REGIONALA PERSPEKTIV

Underlag Fördelning i länets kommuner

Var ett område ligger i landskapet påverkar invånarnas möjligheter till friluftsliv. Ambitionen är att det regionala perspektivet ska bidra till att målklasserna finns representerade inom varje kommun. Ambitionen är också att den fördelning som finns av olika målklasser i ett län också speglas inom kommunerna. Förutsättningarna för det ser olika ut i landet. En del kommuner är till exempel väldigt små eller har få skyddade områden. För att kunna bedöma områdets målklass utifrån dessa perspektiv finns länets fördelning av områden att utgå från

(3.2.1). Det underlaget kan användas för att stämmas av mot hur väl den föreslagna målklassen bidrar till fördelningen i kommunen.

I den redovisningsstrukturen för målklassning som ska tas fram är ambitionen att det gå att söka på vardera målklass på kommunnivå. Ett underlag kan tas fram för framför allt målklass A och B områden att stämma av mot. Underlaget bör visa en översiktlig bild kring vilka kommuner som saknar en viss målklass som länet eftersträvar att prioritera för att nå regionala målet. I underlaget bör det även framkomma om det finns kommuner som det inte är rimligt eller möjligt att få till en viss målklass inom. Det ska också finnas en motivering till varför. Det är kanske inte möjligt att ett målklass A område kan finnas inom varje kommun om det inte finns ett befolkningsunderlag som möter upp ambitionsnivån. Det kan också vara så att det kan finnas synergier mellan områden. Det kan till exempel gälla om det finns flera reservat med olika målklasser i ett och samma område som tillsammans bidrar till ett bredare spektrum av friluftsliv som kan gynna olika besökares behov.

Underlag Spegla länets naturmiljöer

Det regionala perspektivet är att vardera målklass speglar länets naturmiljöer. För att kunna bedöma värdet av det område man har framför sig i nästa steg behöver ett underlag om detta finnas. I kartläggningen av värden för friluftsliv kartläggs värden i naturmiljön. Många län har använt sig av denna faktor redan i sina tidigare klassningssystem och har bra översikt.

Exempel på kartläggning av naturmiljö från Kronobergs län. Bilden visar ett urklipp med Primär (X) naturtyp dvs syftet med skyddet och sekundär (x) naturtyp, om det finns mer än en huvudsaklig naturtyp för ett skyddat område.

Reservatsnamn	Kommun	Naturtyp (X = naturtyp 1, x = naturtyp 2)					Vatten	Våtmark	Ädellövskog	Äng- & betesmark/odlingslandskap
		Barrskog	Blandskog	Geologi	Lövskog					
Notteryd	Växjö		X				x			
Åsnens nationalpark	Alvesta/Tingsryd						x		X	
Hannabadsåsen	Markaryd			X					x	
Husebymaden	Alvesta							X		
Målaskogsberg	Ljungby								X	x
Höö	Älmhult						x			X
Toftaholm	Ljungby								x	X
Ärshultsmyn	Ljungby		x					X		

Exempel på fördelning av Kronobergs läns målklasser i naturtyp

	Primär naturtyp		Totalt	% av kat. 5-3
	Kategori 5/4	Kategori 3		
Barrskog	1	4	5	0,10
Blandskog	2	4	6	0,13
Geologi	1	1	2	0,04
Lövskog		1	1	0,02
Vatten				0,00
Våtmark	2	7	9	0,19
Ädellövskog	4	8	12	0,25
Äng- & betesmark/odlingslandskap	2	11	13	0,27

Finns inte underlag behöver det tas fram av Länsstyrelsen. Ta fram ett underlag med utgångspunkt i följande:

- Vilka är länets skyddade naturtyper? Är det någon specifik som är extra viktig att lyfta? Vilka unika naturmiljöer finns (i områden) som länet bör lyfta?
- Hur ser fördelningen av naturmiljöer ut idag inom de skyddade områdena och utifrån målklasserna? Det här ska kunna sökas fram när redovisningsstrukturen för målklassningen är på plats.
- Hur bör en fördelning av naturtyper se ut? Tydliggör vilka naturmiljöer länen anser prioriterade inom respektive målklass. Det för att de som helhet ska bidra till ambitionen/riktningen. Störst utmaningar blir inom målklass A eftersom de representerar minst andel områden i länet.
- Visa vilka brister eller luckor som gör det tydligt vilka naturmiljöer som 'saknas' eller är underrepresenterade i vardera målklass.

Länet ska inom uppföljningen kunna redovisa hur arbetet går.

Underlag En bredd av friluftsmöjligheter

Det finns redan många friluftsmöjligheter i skyddad natur i de befintliga områden som finns. När länens befintliga områden har injusterats och fördelats i de nationella målklasserna (3.2.1) utgör de grunden till det regionala utbudet för friluftsliv i skyddad natur.

För att kunna bedöma värdet av det område man har framför sig i nästa steg behöver ett underlag finnas om detta. Friluftsliv utgår från människans behov och motiv. En bra utgångspunkt för att möta upp behovet av friluftslivsmöjligheter bör vara att ha kunskap om detta utifrån länets innevånare. Det kan handla om kunskap om vilket friluftsliv som sker idag, vilka behov som finns eller vad som saknas eller önskas. Den statistiken finns förmodligen inte i sin helhet. Om det finns bör det användas i bedömningen. Det tillsammans med till exempel Friluftsstrategier, handlingsplaner eller liknande.

Friluftsliv förknippas av de flesta med någon form av aktivitet. Om det saknas ett underlag kan de underlag som redan finns om olika utomhusaktiviteter användas

som utgångspunkt. Vanliga utomhusaktiviteter listas i förhållande till hur ofta de genomförs under ett år³⁹. De kan utgöra en grund att förhålla sig till om inget eller begränsat regionalt underlag finns. Självklart finns en stor variation av friluftsliv och behov beroende på län och andra faktorer.

Ta fram ett underlag med utgångspunkt utifrån den kunskap som finns idag.

Utgå från följande frågeställningar:

- Vilka är invånarna i länet? Hur kan det påverka behoven?
Vilka åldrar och vilka kön osv?
- Vilket behov av friluftsliv finns i länet idag? Vilka är motiven till friluftsliv i länet? Varför utövar man friluftsliv?
- Vilket friluftsliv uppfylls idag? Vilka möjligheter till aktiviteter finns idag?
- Vilket friluftsliv och aktiviteter finns idag i målklass A, målklass B och målklass C? Det ska kunna sökas fram när redovisningsstrukturen för målklassningen är på plats.
- Vilket friluftsliv och aktiviteter bör prioriteras inom vardera målklass framåt? Hur förhåller sig vardera målklass i förhållande till länets friluftsliv som helhet?
- Vad anser länet att det finns för behov av friluftslivsmöjligheter i länet som ännu inte är tillfredsställt? Vad bör länet prioritera och inom vilka målklasser?

Länet ska inom uppföljningen kunna redovisa hur arbetet går.

BEAKTA REGIONALA PERSPEKTIV FÖR SLUTGILTIG MÅLKlass

För att kunna ta hänsyn till de regionala perspektiven så behöver de underlag och den kunskap som tagits fram om ett område under processen med att klassa det bedömas mot det underlag (6.3.3) som tagits fram för att nå de regionala perspektiven. Bedömningen sker utifrån det specifika områdets föreslagna målklass.

Frågor som kan ställas i bedömningen är:

- Bidrar områdets föreslagna målklass och naturmiljöer till de regionala prioriteringarna och behoven för att spegla länets naturmiljöer? Fyller området, dess naturmiljö och nivå, en 'lucka'? Bidrar länets fördelning av dess naturmiljöer i olika målklasser till ett brett spektrum av möjliga naturupplevelser?
- Bidrar områdets målklass och dess föreslagna prioriteringar till friluftsliv och aktiviteter till de regionala prioriteringarna och behoven för att bidra

³⁹ Naturvårdsverket (2018). Friluftsliv 2018 – Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Rapport 6887. S. 42–43. <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/6800/978-91-620-6887-5.pdf>

till en mångfald av friluftslivsmöjligheter? Kan detta område bidra till någon viktig funktion för friluftslivet? Finns något speciellt som detta område kan bidra till som inte erbjuds idag inom kommunen eller länet? Vad sker det för friluftsliv och aktiviteter idag i områden som ligger närmst det kommande nya området? Borde ett visst friluftsliv, upplevelse, aktivitet prioriteras ner eller upp beroende på befintliga möjligheter i närheten?

- Bidrar områdets målklass till att en fördelning av målklasser finns inom kommunerna i länet? Finns den föreslagna målklassen inom kommunen? Reflektera över varför. Det kan vara fullt rimligt och förklarligt att den inte gör det, men ambitionen är att det ska finnas inom alla kommuner.

För att underlätta arbetet finns stöd utifrån en *Lathund för Bedömning av regionala perspektiv* i form av frågor och påståenden.

Del 2 Fokus och ramar för målklasserna och uppföljning

4. Målklasser - fokus och ramar

Det finns förmodligen ingen fördelning av områden som passar in för alla läns olika behov. Det beror till stor del på att länens behov ser olika ut. Till exempel ser behoven och förutsättningarna i Norrbotten helt olika ut mot de behov och förutsättningar som finns i Skåne. Det kommer finnas gråzoner och svårplacerade områden. Arbetssättet medför att länsstyrelserna kan arbeta mer likartat och systematiskt. Det ramar in olika ambitionsnivåer inom vilka alla län kan prioritera. Det finns tre målklasser, A, B och C.

Att nå en målklass är ett långsiktigt arbete och det finns alltid faktorer som påverkar förutsättningarna att nå dit. Det kan handla om allt från fluktuerande budgetar till personella resurser. Många faktorer går inte att påverka. Det som är möjligt att påverka är vad förvaltningen prioriterar utifrån nuvarande förutsättningar. Målklasserna ger en första prioritet av områden och vad som bör uppnås i respektive målklass (se bilaga 1). Därtill är det viktigt att inom länet och besöksförvaltningen ha en prioritering av områden eller åtgärder inom en viss målklass eller mellan olika målklasser utifrån givna ekonomiska ramar (som kan återfinnas i verksamhetsplanering eller i andra interna prioriteringsdokument).

4.1 Målklass A

Gemensamt för områdena i målklass A är att de prioriteras högst inom länet med fokus på nåbarhet, tillgänglighet och service. Det är stort fokus på möjlighet till vistelse och upplevelser för en bred målgrupp⁴⁰. Här återfinns områden som har goda förutsättningar och kapacitet för att göras tillgängliga. Infrastrukturen till områdena är god. Det finns ofta många för friluftslivet stödjande funktioner. Det för att möjliggöra upplevelser och aktiviteter men även för att möjliggöra och upprätthålla hållbara besök.

En del av områdena som återfinns i denna målklass har stora värden för vardagsfriluftsliv och stora värden för folkhälsan. Ofta ligger dessa områden närmare där människor bor och används därför ofta i människors vardag. Områdena finns ofta 1–3 kilometer från kanten av närmaste tätort till områdets entré. Det via den faktiska vägen och inte via fågelvägen. Hit kommer ofta lokala och regionala besökare.

⁴⁰ Naturvårdsverket (2013) Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Rapport 6562

Motiven för besök är ofta kopplade till:

- Fysiskt aktivitet: Hit kan till exempel promenader, jogging, cykling och ridning nämnas.
- Avkoppling: Det kan till exempel handla om att stressa av, varva ner och ha det lugnt och skönt.
- Sociala motiv: Det handlar exempelvis om att umgås/träffa andra, ha en picknick eller grilla korv
- Natur- och kulturupplevelse: Hit kan kontakten med naturen och fin natur till exempel nämnas.

Besök till dessa områden påverkas tydligare av närhet till tätort eller nära där människor bor. Det ska också gå lätt att ta sig till områdena för ett kortare besök. Områdena ger många möjligheter till upplevelser och friluftsliv. De ger också möjligheter till aktiviteter för en bred målgrupp både vad som gäller behov och motiv. Ofta är det relativt enkelt att komma ut i naturen. Det beror också på områdets förutsättningar eftersom tillgängligheten till och i dessa varierar beroende på område.

En annan del av områden som återfinns i denna målklass är skyddade områden som är viktiga besöksmål och bidrar till besöksnäringen. Naturresevat eller nationalparker i denna målklass har stort regionalt, nationellt och/eller internationellt besöksintresse. De kan tydligare bidra till regional utveckling genom



Bild 1: Tiveden Vitsand, (Elisabeth Karlsson, 2025) använd med tillåtelse

turism⁴¹. Dessa områden finns nödvändigtvis inte i alla län. Drivkraften och dragningskraften att besöka dessa områden är ofta en eller flera specifika naturattraktioner, sevärdheter, naturformationer eller annat som har en eller flera tydliga 'turistiska värden'. De kan också ingå i en större turistisk helhet med andra besöksmål och sevärdheter i närheten.

Områdena har ofta, men inte alltid, ett högt besöksstryck. Därför är det av vikt att tillgängliggöra ett område för att göra besöken hållbara. Det kan till exempel vara att kanalisera och styra besökare. Området har ofta tydliga turistsäsonger/högsäsonger då antalet besökare ökar mycket. Det finns därmed ett större fokus på helg- och semesterfriluftsliv eftersom en viss andel av besökarna är turister. I de här områdena kan det också finnas omgivande service i form av boende, café, restaurang med mera. Områdena kan också vara en del av en destination eller plats som är en del av en större turistisk helhet. Dessa områden har ofta ett värde för till exempelvis turistentreprenörer som kan verka i områdena eller i närheten av området. I denna typ av områden är dialog med andra aktörer särskilt viktigt.

Dessa två 'typer' av områden kommer att både göras tydliga och skiljas ut i den nationella redovisningsstrukturen. Det eftersom det finns skillnader i exempelvis utformning och behov av uppföljning.

Utgångspunkten för målklass A är inte att dyra satsningar ska göras. I en del områden kan dock dessa motiveras bättre utifrån målklass A. När det gäller prioriteringar av exempelvis anläggningar behöver det dock fortfarande utgå från vilka behov som finns. Byggnader och anläggningar i ett skyddat område som ett naturreservat eller en nationalpark ska fylla en funktion eller ha en betydelse för området och besökarna. I målklass A finns det utifrån ett hållbarhetsperspektiv oftast ett större behov av exempelvis leder. Behovet är ofta större än områden som har andra målklasser. Det beror på att områden i målklass A har ett högre besöksstryck. Det leder i sin tur till högre kostnader både utifrån personella perspektiv och förvaltningskostnader.

4.1.1 Fokus målklass A

- I hög grad fokusera på att vägen till ett område är tillgängligt exempelvis via skyltning, alternativa transportsätt.
- I hög grad ha information på webben. Där alternativa sätt att informera finns, exempelvis via bilder, filmer, appar och annat⁴². Det är viktigt att

⁴¹ Prop. 2008/09:214. Hållbart skydd av naturområden. och SOU 2017:95. Ett land att besöka En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring.
https://www.regeringen.se/contentassets/153ef49a58224148be5ae509ebb619b0/sou-2017_95-webb.pdf

⁴² Naturvårdsverket (2013). Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Rapport 6562. Avsnitt 11.7 Digitala medier. <https://www.naturvardsverket.se/4ac2a1/globalassets/media/publikationer-pdf/ovriga-pub/skyddad-natur/978-91-620-6562-1.pdf>

första länken i tillgänglighetskedjan fungerar (se kapitel 3) och att dessa områden blir kända, eftersom dessa områden kan nå en mycket bred målgrupp med många olika behov.

- I hög grad fokusera på att identifiera stora och små hinder eller barriärer och ta bort dessa i miljön, för bättre tillgänglighet för en bredare målgrupp. En 'miljö' kan vara det skyddade området men även en webbsida.
- I hög grad fokusera på att överbrygga hinder och möjliggöra friluftsliv för en bred målgrupp genom byggda delar som bidrar till att fler kan ta del av området. Det finns ofta behov av flera stödjande funktioner för friluftslivet, så som leder, vindskydd, eldstäder, fågeltorn med mera, för att nå en bred målgrupp. Universell utformning är alltid i fokus oavsett område. Syftet med tillgängliggörandet är även att sprida och kanalisera besökare för att möjliggöra hållbara besök.
- I hög grad fokusera på en genomtänkt och mer omfattande information och naturvägledning för att förstärka upplevelsen och bidra till ökad kunskap om människors intresse för och kunskap om natur- och kulturmiljön. Det är även i syfte att pedagogiskt tydliggöra viktiga föreskrifter för hållbara besök.
- I hög grad utveckla en planerad, tydlig och genomtänkt kommunikation och marknadsföring av områdena.
- I hög grad samverka med exempelvis turistföretag, kommuner eller andra, för området eller omlandet relevanta aktörer.
- Området kräver hög grad av tillsyn och förvaltning med fokus på friluftsliv.

FEM VIKTIGA FOKUSOMRÅDEN

De utgår från att de är de absolut viktigaste åtgärderna för tillgänglighet. Det för att en bred målgrupp med olika behov ska kunna ta del av upplevelser. Tillgänglig webb med relevant information och kommunikering av områden att besöka

- Tillgänglig parkering
- Tillgängligt dass
- Tillgänglig led
- Tillgänglig skyltning/ information/vägvisning/naturvägledning

För att underlätta planering och genomförande av exempelvis tillgängliga anläggningar, byggnader, digitala medier, webb, information, skyltning med mera finns *handboken Tillgängliga natur- och kulturområden*⁴³.

För mer specifika rekommendationer för målklass A se bilaga 1.

⁴³ Naturvårdsverket (2013). Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Rapport 6562

4.2 Målklass B

Områden i den här målklassen har inte lika bra förutsättningar och kapacitet för att göras tillgängliga i jämförelse med områden i målklass A. Det kan bero på att olika förutsättningar i omgivningarna är sämre. Det kan till exempel handla om att infrastrukturen i omgivningarna är sämre än vad den är för områden i målklass A. Det kan också handla om att områdena bara går att nå med båt vilket gör att tillgängligheten för ett område blir sämre. Därför hamnar områden i denna målklass. Målklassen fokuserar i första hand på att ha leder. Det främsta fokuset ligger på framkomlighet inom området. Det finns inte lika mycket stödjande friluftsfunktioner som i målklass A. Behovet är inte lika stort vilket delvis beror på att områdena i denna målklass inte är lika välbesökta. Funktionerna för friluftslivet har en universell utformning.

Målklassen är indelad i två delar, B1 och B2. Båda har fokus på markerade leder men områden i B1 har anläggningar utifrån **en stor spännvidd** i grad av servicenivå, anläggningar, med mera. Det medan B2 inte anlägger friluftsfunktioner som eldstäder, vindskydd eller liknande. Här återfinns områden som är viktiga för det enklare friluftslivet utan större krav på friluftsfunktioner eller annan service. I B1 kan även turistiskt attraktiva områden finnas som inte har lika bra förutsättningar eller kapacitet som de turistiskt attraktiva områdena i målklass A. Områdena i B1 är ofta besökta på semestrar och har besökare mer under säsonger. Därmed har dessa områden inte lika högt besöksstryck som i målklass A.

Dessa två 'typer' av områden kommer tydliggöras och skiljas ut i den nationella redovisningsstrukturen eftersom det finns skillnader i exempelvis uppföljningen.



Bild 2 (t.v): Djupdalshoja Bild 3 (t.h): Kindla Naturreservat (Gustafson, Daniel, 2025), använd med tillåtelse

4.2.1 Fokus målklass B

Generellt gäller följande för områdena inom denna nivå:

- Det finns information på webben. Det är viktigt att första länken i tillgänglighetskedjan fungerar så att även dessa områden har möjlighet att bli kända och upplevda. Se kap. 3.
- Det är fokus på framkomlighet med markerade leder före annan friluftsinfrastruktur. Fokus ligger på att ta bort enkla hinder i miljön på en led. Det kan till exempel handla om att avlägsna stenar och rötter för bättre tillgänglighet för en bredare målgrupp. Hårdgjord led eller spångning kan prioriteras inom B1.
- Områdena har mindre fokus på byggda anläggningar och byggnader jämfört med målklass A. Men det prioriteras vid behov även inom målklass B1.
- Det finns relativt enkel naturvägledning som är relativt enkel och placerad på strategiska platser exempelvis på någon led, startpunkt/målklasspunkt eller liknande.
- Områdena kräver viss regelbundenhet kring tillsyn och viss grad av förvaltning med fokus på friluftsliv.

För mer specifika rekommendationer för målklass B se bilaga.

4.2.2 B1 Områden

Fokus för områden i denna typ är leder och en låg grad av funktioner för friluftslivet. Områden i denna typ kan locka både kommunens och länets befolkning. De kan också locka turister som kan uppleva olika sorters naturupplevelser och friluftsliv. Områden kan vara turistiskt intressanta men ha sämre kapacitet eller förutsättningar för att göras tillgängliga. De placeras därför i den här målklassen. Här upplever man områdets naturupplevelser och friluftsliv med lägre krav och lägre behov av olika funktioner för friluftslivet. I B1 områden varierar graden av funktioner för friluftslivet mycket. Leder är inte alltid hårdgjorda men kan vara det. Det särskilt inom områden som är intressanta för turism. Ledens framkomlighet förbättras genom att små hinder som till exempel stenar eller rötter tas bort. Tillgängligheten kan förbättras med enkla medel. Det kan till exempel vara att använda självstängande grindar om det finns stängsel. Områden i denna målklass besöks relativt ofta. Det kan därför finnas behov av att det finns vissa funktioner för friluftslivet fast i en mer begränsad skala. Det för att göra friluftslivet möjligt. Alla funktioner för friluftslivet har universell utformning och ett inkluderandeperspektiv i fokus.

4.2.3 B2 Områden

B2 områden är naturreservat som kan locka med varierade naturupplevelser och friluftsliv. Besökarna, som ofta är relativt få, önskar naturupplevelser utan något större krav på service. Det innebär att det vanligtvis inte finns några friluftsfunktioner i området utöver markerad led, parkeringsyta och viss

information som en naturreservatsskylt. Till området finns väg. Leder är inte hårdgjorda, men kan förbättras genom att små hinder tas bort så som stenar eller rötter.

4.3 Målklass C

Inom denna klass finns övriga områden. Det är områden som inte har så bra förutsättningar eller kapacitet för friluftsliv. De ligger ofta långt bort, har en infrastruktur till områdena som är dålig eller så är det områden som är mer känsliga. Områden inom denna nivå har ofta en mycket låg prioritet för friluftslivet, men i mer tätbefolkade län kan de fortfarande spela en viktig roll. Här satsas i stort sett inte resurser vare sig ekonomiska eller personella på anläggningar eller byggda friluftsfunktioner. Därför är fokus målklass C naturliga stigar. Områden inom denna målklass har inte markerade leder eller anläggningar (undantag kan finnas).

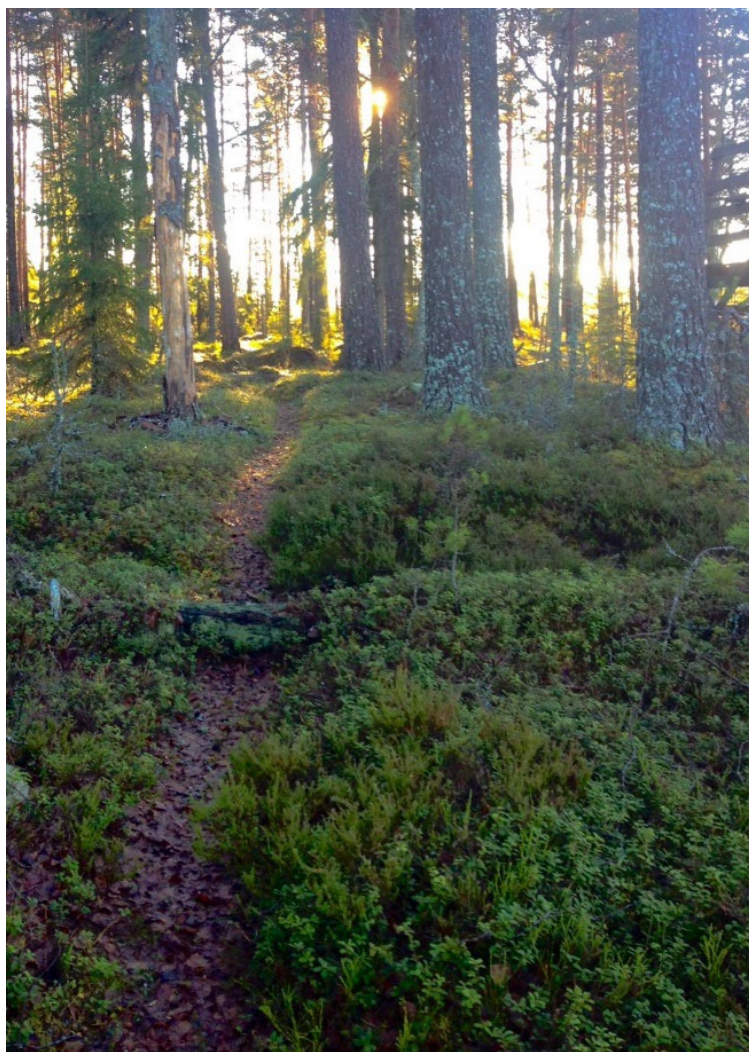


Bild 4 Daniel Gustafson, 2025, använd med tillåtelse

4.3.1 Fokus målklass C

Generellt gäller följande för områdena inom denna nivå:

- Fokus är på helt 'naturliga' områden utan anläggningar och byggnader. Parkeringsyta kan förekomma om behov för förvaltningen finns. För vissa tätbefolkade län kan behov av anläggningar finnas.
- Det finns ofta stigar inom området, men inga markerade leder.
- Det finns oftast ingen informationsskylt för området. Gränser och namn på reservatet på lantmäteriets karta viktigt. Det finns inga regelrätta juridiska krav på att föreskrifter måste anslås på skyltar eller liknande för att de ska gälla⁴⁴. Men behov kan finnas som förvaltningen avgör. Är området finansierat av EU-medel finns särskilda regler kring vilken information som är obligatorisk. Vanligtvis ska EU-fondens logotype och texten "EU:s xxx-fond har delfinansierat skydd/restaurering/skötsel av/i detta Natura 2000-/skyddade område" i anslutning till informationen.
- Det finns vanligtvis ingen naturvägledning inom området.
- Det finns en låg grad av information om friluftslivet. Information finns på webben. Det behöver vara tydligt om den information som finns om området endast finns på webben. Det är viktigt att potentiella besökare förstår att området kan vara svårtillgängligt. Det är viktigt även dessa områden har möjlighet att bli kända och upplevda, men att det kan krävas exempelvis karta och kompass för att hitta inom området.
- Gränsmarkering finns.
- Det är vanligtvis ett mycket litet behov av tillsyn eller förvaltning med avseende på friluftsliv.

För mer specifika rekommendationer för målklass se bilaga 1.

⁴⁴ N. Hallberg, Miljörättsjurist Naturvårdsverket, personlig kommunikation, 9 december, 2024.

5. Uppföljning

Nedanstående utgör ingen komplett bild.

5.1 Enhetlig redovisningsstruktur

Naturvårdsverket ska ta fram en enhetlig struktur för att kunna dokumentera och redovisa utveckling samt uppföljning av de skyddade områdena. En enhetlig nationell struktur ska ta stöd utifrån länens befintliga strukturer (Excel) men utvecklas ytterligare utifrån behovet av uppföljning. Strukturen för redovisningar tas fram med en mindre grupp personer från länsstyrelsen. Strukturen ska bland annat medföra att det går att följa upp relevanta mål för friluftsliv. Den ska också ge stöd till återrapporering, Friluftsmålsuppföljning och annan rapportering. Både befintligt skyddade områden och kommande skyddade områden ska finnas i samma struktur. Långsiktigt behöver IT-stöd finnas.

En viktig faktor att möjliggöra är att kunna tala om hur långt man kommit i arbetet inom ett visst område. Om ett område ska uppnå målklass A bör det finnas möjlighet att bedöma och ange i % hur långt arbetet kommit. Det kommer kunna medföra en skillnad från hur flera läns redovisningar ser ut idag.

Andra faktorer som behöver göras möjliga i strukturen är till exempel att kunna skilja ut och anpassa uppföljningen. Ett exempel på en sådan faktor är att kunna skilja ut områden med tydligare turistiska värden men även tydligare värden för vardagsfriluftslivet. Det framför allt inom målklass A, men även nationalparker inom målklass B. Det för att rikta och genomföra besökarundersökningar i syfte att öka kunskapen kring hur skyddade områden bidrar till regional utveckling.

Det kommer uppstå många frågor i arbetet kring en enhetlig redovisningsstruktur och de får lösas längs väg.

5.2 Uppföljning/rapportering utifrån målklassningens redovisningssystem

Uppföljningen behöver utvecklas över tid. Det gäller både kvantitativ uppföljning och kvalitativ uppföljning utifrån exempelvis besökarundersökningar som görs utifrån olika intervall. Ett system är inte bättre än den kunskapsbas systemet är uppbyggt utifrån. Med en förbättrad, ökad och utvecklad kunskap kan vägledningen och uppföljningen succesivt förbättras och utvecklas. Det innebär också stöd för en förbättrad och utvecklad återrapporering. Länen själva kan också behöva anpassa och utveckla uppföljning utifrån vilka behov förvaltningen har. Det för ett kunskapsbaserat arbetssätt och för effektiva prioriteringar.

Naturvårdsverket ser till exempel möjlighet att utveckla, följa upp och redovisa:

- De framsteg som arbetet har gjort nationellt och hur långt det är kvar innan målen för de olika målklasserna uppnås. Det visar glappet mellan nuläge och mål.
- På vilket sätt en besökare kan uppleva olika naturtyper inom olika målklasser.
- Hur de skyddade områdena bidrar en mångfald utifrån de behov som finns av friluftsliv och aktiviteter.
- En visualisering i GIS av den uppföljning som har gjorts. Visualiseringen är till för redovisningen.
- Att göra det tydligt hur stora behoven av resurser är både nationellt och regionalt för att nå målen. Det gäller både insatser och förvaltning. Redovisningen ska också göra tydligt vilka skillnader som finns mellan länen och hur glappet ser ut mellan de resurser som finns och behoven av resurser.
- Att följa upp hur hållbarhetsperspektivet ser ut.
- Att visa vilken mängd besökare som finns inom vissa områden eller målklasser. Det i form av en uppskattning.

5.3 Utveckling och uppföljning/kunskap utifrån Regionala perspektiv (tillsammans med kommuner)

Uppföljningen utgår från ett regionalt perspektiv där länets invånare är i fokus. För att få en helhetsbild så bör undersökningarna ha med alla de natur/kultur/friluftsområden som finns i länet.

Uppföljningen utgår från regionala perspektiv såsom:

- De olika motiv till friluftsliv som länets invånare har.
- De behov som finns av friluftsliv i länet. Det handlar om vilka möjligheter invånarna har till friluftsliv och vilka behov det finns.
- De brister och hinder som finns kring friluftsliv. Det kan till exempel vara att det finns få områden nära där människor bor eller att områdena har otillgängliga miljöer⁴⁵
- Den kännedom⁴⁶ som finns om skyddad natur och dess möjligheter.

⁴⁵ Friluftsmål 1 tillgänglig natur för alla. Möjligheten att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet är stor och människors olika behov är tillgodosedda. Samt Mål 7 Skyddad natur som resurs utifrån framtagna långsiktiga målet • människans olika motiv och behov och inom olika samhällsgrupper skapa möjligheter för rekreation

⁴⁶ Friluftsmål 1 Tillgänglig natur för alla. Precisering Utpekade områden med god tillgänglighet är kända, används och uppskattas av besökare

- Målgruppsanalyser som görs. De kan exempelvis bidra till riktade kommunikationsinsatser för att nå fler möjliga besökare i alla samhällsgrupper⁴⁷.

5.4 Uppföljning utifrån områdesspecifika/målklassspecifika/nationella besökarundersökningar

Vilka frågor som behövs kan variera beroende på vilket som är syftet med undersökningen. Det beror också på om den utgår från nationella perspektiv eller på behov inom förvaltningen. Behovet av undersökningar skiljer sig också åt mellan de olika målklasserna och utifrån olika värden i områden, så som turistiska värden.

Uppföljningar inom området:

- De räkningar eller uppskattningar av antalet besökare som kan göras. De krävs för att kunna genomföra besökarundersökningar.
- Hur väl skyddade områden bidrar till möjligheter till vardagsfriluftsliv utifrån innevånarnas (län/kommun) behov, och motiv till friluftsliv och aktiviteter.
- Den kunskap som finns om besökare av olika slag⁴⁸. Det kan handla om:
 - De olika motiv som en besökare har att ta sig till ett område. Vilka anledningar har besökaren till att resa?
 - De hälsoeffekter som en besökare upplever. Det kan handla om fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och livskvalitet⁴⁹
 - Den kunskap om naturen och den relation till natur- och kulturmiljön som besökaren får. Det i form av både kunskap, förståelse och engagemang⁵⁰.
 - Den regionala utvecklingen som kan ske. Det i form av turism och arbetstillfällen. Hur bidrar de skyddade områdena till ekonomiska effekter utifrån hur besökaren konsumerar? Det både i direkta och

⁴⁷ Friluftsmål 7 Skyddad natur som resurs utifrån framtagna långsiktiga målet • människans olika motiv och behov och inom olika samhällsgrupper skapa möjligheter för rekreation. S. 10 Skyddade områden ska kunna besökas av fler och arbetet med att förbättra tillgängligheten bidrar till målen inom folkhälsopolitiken, funktionshinderspolitiken och integrationspolitiken. Områdena ska också vara en tillgång för barn och ungdomar. Friluftsmål 1 tillgänglig natur för alla. Möjligheten att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet är stor och människors olika behov är tillgodosedda.

⁴⁸ Friluftsmål 7 Skyddad natur som resurs. Arbetet med friluftsliv i skyddade områden kräver ökad kunskap om besökarnas vanor, beteenden och förväntningar och bör ske med lokal förankring och i samverkan med olika aktörer.

⁴⁹ Friluftsmål 1 Tillgänglig natur för alla. Precisering, Attraktivt och tillgängligt natur- och kulturlandskap medverkar till ökad användning, bättre hälsa och livskvalitet

⁵⁰ Friluftsmål. S 4 Friluftsliv är en social dimension av naturvärden, vilket gör det till en av naturvårdsarbetets grundpelare då ett av målen för naturvärden handlar om att skapa kunskap, förståelse och engagemang för värdet av en god miljö (skr. 2001/02:173 En samlad naturvårdspolitik)

indirekta effekter. Hur ser det här ut på nationell och regional nivå?

- Det sätt som skyddade områden kan bidra till möjligheter för friluftsliv. Det utifrån olika samhällsklasser, behov, kön, ålder, härkomst osv. Det här berör till exempel tillgänglighet, olika demokratiperspektiv, integration och demografi.
- De målgruppsanalyser som går att göra.

Bilaga 1

Rekommendationer för målklasserna

För att tydliggöra skillnader finns här *rekommendationer* för de olika målklasserna.

- Ett inkluderande perspektiv och en universell utformning ska finnas i allt arbete. Det oavsett målklass. Arbetet handlar om att tänka in perspektiv och funktioner i ett område för en mångfald av personer. Det betyder alltså att man ska tänka på olika människors behov och perspektiv, som olika åldrar, olika kön, olika nationaliteter, nya svenskar, ovana eller naturvana besökare. Man ska också tänka på vilka olika motiv, behov och intressen som besökaren har. Det kan finnas utpekade ansvar i instruktioner eller andra styrande dokument.
- Naturvårdsverket är en fastighetsförvaltande myndighet enligt förordningen (1993:527) om förvaltning av statliga fastigheter med mera. Förvaltningsuppdraget omfattar nationalparksfastigheter, naturreservatsfastigheter samt vissa andra fastigheter för naturvårdsändamål. Naturvårdsverkets långsiktiga förvaltningsmålklass är att stödja naturvårdsskötseln och öka tillgängligheten i våra skyddade områden, naturreservat och nationalparker. Naturvårdsverket äger alla nationalparker och vissa av naturreservaten som finns i Sverige.
- Förvaltaren, uppdragstagaren, byggherren eller annan ansvarig verksamhetsutövare ska alltid ta reda på vad som krävs enligt gällande bygglagstiftning. Det finns ofta tydliga krav kopplat till tillgänglighet. Exempelvis är parkeringsytor ofta bygglovspliktiga, oavsett i vilket område eller målklass den ska etableras. Kontakta alltid din kommun om osäkerhet finns kring vad som gäller. Mer information kring bygglagstiftningen finns i handboken Tillgängliga natur- och kulturområden.
- Uppdragstagare ska i planering och projektering av nyanläggningar/investeringar ta hänsyn till den gestaltade livsmiljön. Den innefattar hela vår omgivning, både stad och natur, och ska eftersträva byggda miljöer som har omsorgsfull arkitektur, konst och design och som främjar tillgänglighet och ökar möjligheten till delaktighet för alla.

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
	Viktiga fokus för att en bred målgrupp ska kunna ta del av upplevelser: • Tillgänglig webb med relevant information och kommunikering av områden att besöka • Tillgänglig parkering • Tillgängligt dass • Tillgänglig led • Tillgänglig skyltning/ information/ vägvisning/ naturvägledning			
Marknadsföring/kommunicering	Marknadsföringen är genomtänkt, planerad och strukturerad och riktad till målgruppen. Syftet kan variera exempelvis marknadsföra området för att locka besökare och/eller i syfte att sprida besökare. Det bör diskuteras hur dessa områden ska marknadsföras och när den ska ske. Det kan till exempel vara via facebook tre gånger innan högsäsong	Marknadsföring i sociala medier, länets besökssidor/webbsidor eller annat.	Marknadsföring i sociala medier, länets besökssidor/webbsidor eller annat.	I stort sett ingen marknadsföring endast via text och bild på länets besökssidor/webbsidor.

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närbarhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
Samverkan	Ofta marknadsförs områden med större värden för turism även av andra, så som destinationer. Samverkan/dialog bör ske med exempelvis destinationer, andra som marknadsför området så att samverkan sker kring exempelvis hållbara besök. Ofta marknadsförs områden med större värden för vardagsfriluftsliv även av andra, så som kommuner. Samverkan med kommunerna är viktig där områdena finns.			

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närbarhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
	Samverkan bör också ske utifrån exempelvis att arbeta för alternativa färdssätt än bil för att ta sig till området (med fokus på tillgänglighet och hållbara besök).			
Webb	Kärnfull text/information om områdets: • Olika naturupplevelser, friluftsmöjligheter och aktiviteter • Karta med markerade leder och anläggningar • Klarspråksgranskad text • Bildspel/flera bilder naturbilder/aktiviteter, upplevelser, 360-film mm • Leder, målpunkter och rastplatser • Information om service (toa, fikabord, för personer med olika typer av funktionsnedsättning etc.) • Vägbeskrivning (vandring, cykel, kollektivtrafik, bil) • Regler för allmänheten • Information på engelska (översättningstjänst) • Nedladdningsbar folder/broschyr	Sammanfattande text/information om områdets: • Olika naturupplevelser, friluftsmöjligheter och aktiviteter • Klarspråksgranskad text • Karta med markerade leder och anläggningar • Bilder/foton • Information om service • Vägbeskrivning (vandring, cykel, kollektivtrafik, bil) Regler för allmänheten	Kort sammanfattande text/information om områdets: • Olika naturupplevelser, friluftsmöjligheter och aktiviteter • Klarspråksgranskad text • Karta med markerade leder • Bilder/foton • Information om service • Vägbeskrivning (vandring, cykel, kollektivtrafik, bil) • Regler för allmänheten	Kort sammanfattande text/information om områdets: • Olika naturupplevelser, friluftsmöjligheter och aktiviteter • Om området är känsligt för besök bör det framgå i ingressen • Karta • Bilder/foton • Information om att det inte finns någon service, anläggningar eller markerade leder. • Klarspråksgranskad text • Regler för allmänheten

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närbarhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
	Adress färdtjänst (koordinater) Relevant information om underlag, lutning eller andra hinder som kan vara av betydelse för framkomligheten ska finnas			
Vägvisning till området	- Vägvisning enligt standard⁵¹ från allmän väg till parkering. Ny vägvisning ordnas där så behövs - Vägvisning från kollektivtrafik-hållplats (tåg, buss) - Vägvisning från cykelväg	Vägvisning enligt standard⁵² från allmän väg till parkering. Ny vägvisning ordnas där så behövs Vid behov – vägvisning från kollektivtrafik-hållplats (tåg, buss)	Vägvisning enligt standard ⁵³ från allmän väg till eventuell parkering.	Ingen vägvisning.
Entré på plats	Minst en tydlig entré. Ofta finns fler. Viktigt vid utformning: Utgå från hur besökaren rör sig och hur man på platsen vill styra besökaren	Minst en tydlig entré. Entré med välkomstskylt/naturresevatsskylt.	En tydlig entré. Entré med välkomstskylt/naturresevatsskylt.	Oftast ingen entré.

⁵¹ Naturvårdsverket (2003). Att skylta skyddad natur.

⁵² Naturvårdsverket (2003). Att skylta skyddad natur.

⁵³ Naturvårdsverket (2003). Att skylta skyddad natur.

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närbarhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
	- Orienterbarhet – det ska vara tydligt hur en besökare tar sig från en plats till en annan exempelvis via skyltning, vägvisning, karta, leder m.m. - Information på plats – upplevelser, aktiviteter, målpunkter Entréer till NP och andra områden kan vid behov ta stöd av vägledning för entréer till NP⁵⁴.			
Parkering	- Tillgängliga parkeringsplatser ska finnas⁵⁵ - Storlek på parkeringsyta utifrån bedömt behov - Parkering markerad på google maps - Minst en p-plats tillgänglig för buss och färdtjänst. Och/eller buss kan stanna på eller i anslutning till entré.	- Parkeringsplats finns - Parkering markerad på google maps	Parkeringsplatser kan finnas men är inget krav.	Ingen parkering (endast om förvaltning kräver det).

⁵⁴ Naturvårdsverket (2015). Vägledning för entréer till Sveriges nationalparker. Rapport 6656. <https://www.naturvardsverket.se/4ac3f6/globalassets/media/publikationer-pdf/ovriga-pub/978-91-620-6656-7.pdf>

⁵⁵ Naturvårdsverket (2013). Tillgängliga natur- och kulturområden. En handbok för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer. Rapport 6562

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närbarhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
	Cykelparkering (om det går att cykla till området) rekommenderas, utifrån behov			
Naturreservats-skylt⁵⁶	Infotavla (minst) A1: - Beskrivning av områdets olika naturupplevelser, friluftsmöjligheter och aktiviteter - Karta (se nedan) - Föreskrifter - Hänvisning till besöksmålswebb Text ska vara klarspråksgranskad samt finnas på andra språk. Karta "Här är du"-prick - Anvisade anläggningar och byggnader (dass) - Markerade leder med färg, längd - Markerade målklasspunkter, upplevelser, aktiviteter - Markerade rastplatser Koordinater för färdtjänst, räddningstjänst.	Infotavla (minst) A2: - Beskrivning av områdets olika naturupplevelser, friluftsmöjligheter och aktiviteter - Karta (se nedan) - Föreskrifter - Hänvisning till besöksmålswebb Text ska vara klarspråksgranskad. Karta "Här är du"-prick - Anvisade anläggningar - Markerade leder med färg, längd - Markerade rastplatser Koordinater för färdtjänst, räddningstjänst.	Infotavla A2: - Beskrivning av områdets olika naturupplevelser, friluftsmöjligheter och aktiviteter - Karta (se nedan) - Föreskrifter - Hänvisning till länets besöksmålsidor/webbsidor Klarspråk används. Karta "Här är du"-prick - Markerade leder med färg, längd Koordinater för färdtjänst, räddningstjänst.	Oftast ingen informationstavla men ofta en skylt med namn på naturreservat.

⁵⁶ Naturvårdsverket (2003). Att skylta skyddad natur.

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närbarhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
Anläggningar och byggnader	- Dass ska finnas. Ofta mer än ett (gärna nära entré) - Sittmöjligheter ska finnas - Tillgängliga anläggningar/anordningar exempelvis eldstäder-/grillplatser, vindskydd finns ofta men etableras utifrån behov - Rastplats/fikaplatser/målklasspunkt (annat) med bänkar och bord bör finnas och vara nåbart för alla besökare Tillgängliga bänkbord/bänkar (utskjutande skiva)	Dass kan finnas utifrån behov. Anläggningar finns utifrån behov i området, exempelvis tillgängliga bänkbord/bänkar (utskjutande skiva).	Inga anläggningar.	Inga anläggningar.
Led/stig	Minst en led, ofta fler, ofta rundslinga, är markerad i terrängen och beskriven med längd och namn. Minst en stig/led ska vara tillgänglig. Om möjligt anordnas en lång vandringsled inom området eller genom sammankoppling med längre markerad led utanför. Självstängande grindar används utmed markerade leder. (Andra leder så som cykelled kan behöva annan konstruktion – anpassa efter behov)	En stig/led är markerad i terrängen på vilken hinder så långt som möjligt avlägsnats. Led hårdgörs vid behov. Leder kan vid behov spängas, men längre spångsträckor nyanläggs i regel inte.	En stig/led är markerad i terrängen.	Inga leder/stigar är markerade i terrängen.

Målklass	A	B	B	C
Områdestyp	-	B1	B2	-
	Områden med större värden för vardagsfriluftsliv och/eller turism med fokus på närhet och tillgänglighet	Områden med markerade leder och få anläggningar	Områden med markerade leder utan anläggningar	Områden utan markerade leder eller anläggningar
Tillsyn	En individuell tillsynsplan över friluftsanläggningar finns. Tillsynsbesök görs regelbundet och intervallen görs tätare under perioder med många besökare.	Tillsyn utifrån behov.	Tillsyn utifrån behov.	Tillsyn utifrån behov, oftast ringa behov.
Uppföljning	Besöksräkning årligen. Besökarundersökningar regelbundet.	Besöksräkning årligen för Nationalparker inom denna målklass. Oftast ingen besöksräkning i övrigt, men uppskattning kan vara möjlig. Besökarundersökningar sker vanligtvis inte. Nationalparker inom denna Målklass ingår vid nationellt initierade besökarundersökningar. (Behov kan finnas utifrån att få underlag till omklassning exempelvis).	Ingen besöksräkning. Inga besökarundersökningar.	Ingen besöksräkning. Inga besökarundersökningar.

Bilaga 2 Begrepp

I denna vägledning gäller:

Byggnad: Byggnad är en varaktig konstruktion som består av tak eller av tak och väggar och som är varaktigt placerad på mark eller helt eller delvis under mark eller är varaktigt placerad på en viss plats i vatten samt är avsedd att vara konstruerad så att människor kan uppehålla sig i den⁵⁷.

Anläggning: En anläggning är en fast byggnadskonstruktion på land eller vatten. Enligt det svenska klassifikationssystemet CoClass är en anläggning en typ av byggnadsverk som inte är en byggnad exempelvis ramp, spång, brygga, bro, plattform, parkering⁵⁸

Anordning: Mindre byggt element, en konstruktion så som eldstad, bänkar, bord, sopsortering, vindskydd(?), skyltställ/skylt, väg/ledvisning,

Led: Markerad sträckning så som vandringsled, cykelled, ridled. Funktion: framkomlighet och orienterbarhet

Stig: Omarkerad sträckning, dvs som vandringsstig, cykelstig. Funktion framkomlighet

Friluftsfunktioner: Alla anläggningar, anordningar och byggnader som har en funktion för friluftslivet exempelvis skyltställ har funktionen informationsbärare, led (inklusive ledmarkering) har funktionen framkomlighet och orienterbarhet, bro har funktionen säkerhet och framkomlighet

Omland: Områdets närmsta omgivning (som kan variera i omfång) där exempelvis infrastruktur till området kan finnas eller annan service, så som boende, restauranger, caféer.

Turism: människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning för kortare tid än ett år för fritid, affärer eller andra syften.

⁵⁷ [Boverkets begreppsbank](#)

⁵⁸ [Anläggning – Wikipedia](#)